

Den Haag

Samen voor de stad

2019

Coalitieakkoord

2022

Samen voor de stad

Coalitieakkoord 2019-2022

Voorwoord

Met dit akkoord presenteert de nieuw gevormde coalitie de plannen voor de komende periode.

Begin oktober zijn, naar aanleiding van de ontstane politieke situatie verkennende gesprekken gevoerd met als doel te komen tot een stabiel stadsbestuur dat kan rekenen op een meerderheid in de raad, waarbij continuïteit van bestuur een belangrijke voorwaarde is.

Na de verkenning zijn door VVD, D66, GroenLinks, CDA en PvdA de onderhandelingen gestart gericht op de vorming van een nieuwe coalitie die kan bogen op een bestendige samenwerking binnen het college en met de raad.

In de onderhandelingen over de vorming van een nieuwe coalitie heeft het onderwerp integriteit prioritaire aandacht. Het is een randvoorwaarde voor een zo spoedig mogelijk herstel van vertrouwen in het Haagse stadsbestuur. Onder leiding van de waarnemend burgemeester zijn al eerste en belangrijke stappen gezet.

De komende periode zullen wij iedere dag met volle overtuiging werken voor onze stad. Verschillen overbruggen en de uitdagingen aangaan. Samen voor de stad.

Boudewijn Revis
VVD

Frans de Graaf
VVD

Robert van Asten
D66

Hanneke van der Werf
D66

Arjen Kapteijns
GroenLinks

Erlijn Wenink
GroenLinks

Danielle Koster
CDA

Kavish Partiman
CDA

Martijn Balster
PvdA

Janneke Holman
PvdA

Inhoud

Voorwoord	2
Inleiding	6
Veilige Stad	9
Kansrijke Stad	16
Onderwijs	17
Welzijn, Jeugd, Wmo en Maatschappelijke Opvang	21
Werk, armoede en schulden	26
Integratie en emancipatie	29
Mooie en leefbare stad	33
Sport	33
Buitenruimte	36
Cultuur, bibliotheken en erfgoed	38
Duurzame Stad	40
Mobiele Stad	46
Groeiende stad	53
Bouwen en wonen	54
Economie	60
Den Haag op de kaart	64
Internationale stad	66
Gemeente en college	70
Integriteit	70
Dienstverlening en participatie	71
Financiën	74
Bijlage 1 (Kandidaat-) wethouders	78
Bijlage 2 Financieel kader 2020-2023	80

Inleiding

Samen voor de stad

Samen leven we in een stad die misschien wel mooier is dan ooit.
Een stad waarin iedereen zichzelf mag zijn.
Een stad waarin iedereen zich vrij mag voelen om het eigen leven vorm te geven.
Een stad waarin we mensen helpen die (even) niet mee kunnen doen.
Een stad waarvan Vrede en Recht het motto is.

Samen leven we, kortom, in een prachtige stad.
Een stad die de komende jaren groeit.
Die groei stelt ons voor grote uitdagingen:
er komen steeds meer mensen in Den Haag wonen,
de vraag naar zorg groeit,
er zijn voldoende (betaalbare) woningen nodig,
en samen moeten we zorgen dat de stad bereikbaar, veilig en leefbaar blijft.
Bovendien staan we voor een grote financiële uitdagingen,
en moeten we de stad voorbereiden op de gevolgen van de klimaatverandering.

Als een uitdaging groot is,
wacht de kans op de hoek.
De kans om onze stad nog mooier en beter te maken,
pakken we met beide handen aan.
Deze coalitie doet investeringen om de stad klaar te maken voor de toekomst:
in het verbeteren van de bereikbaarheid van Den Haag en in het openbaar vervoer.
In belangrijke stadsontwikkelingen en de realisatie van sociale woningen.
We investeren fors in de energietransitie en dragen daarmee bij
aan een lagere energierekening.
Natuurlijk wil deze coalitie dat iedereen kan rekenen op goede zorg,
daar zorgen we voor.
Ook zetten we meer handhavers in,
en meer dan ooit zullen we onze diensten en taken in en vanuit de wijk uitvoeren.

En ondertussen,
wordt het gras gemaaid.
De stoep geveegd.
Het vuil opgehaald.

En leven we samen, naast en met elkaar, in onze prachtige stad aan zee.
Een stad die veel meer is dan een verzameling uitdagingen,
een verzameling van mensen en meningen.
Een regenboog van kleuren en achtergronden,
Een stad waarin ondernemende mensen de ruimte hebben.

Mensen die binnen onze stad zonder muren op een geweldige manier
met elkaar samenleven en voor elkaar zorgen.
In (leef)straten, buurten en wijken,
bij verenigingen en levensbeschouwelijke organisaties.

Met dit akkoord willen de vijf coalitiepartijen recht doen
aan al die mensen in Den Haag.
Met dit akkoord willen we de grote uitdagingen aan gaan en de kansen pakken.
Met oog en respect voor elkaar en samen met elkaar.

Samen voor de stad.

Veilige Stad

Iedereen moet zich veilig kunnen voelen in Den Haag. We willen daarom Den Haag nog veiliger maken voor onze bewoners, ondernemers en bezoekers. Wijken maken we veiliger door een gerichte aanpak op buurten en straten. De vermenging van boven- en onderwereld willen we voorkomen. Veiligheid en leefbaarheid zijn voor ons onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Om Den Haag nog veiliger te maken, gaan we door met het Haagse driesporenbeleid op het gebied van Veiligheid: de aanpak van high impact crimes, de gebiedsgerichte aanpak met een probleemgerichte inzet in wijken en buurten en de aanpak van ondermijning. We zien (flexibel) cameratoezicht nog altijd als een aanvullende manier om de veiligheid te bewaken.

We bekijken de mogelijkheid om in plaats van helikopters drones in te zetten. Dit doen we proportioneel en binnen de geldende privacy-wetgeving.

Hulpverleners moeten veilig hun werk kunnen doen. Geweld tegen hulpverleners wordt niet getolereerd. Dit wordt, waar mogelijk, niet alleen strafrechtelijk maar ook bestuurlijk aangepakt met onder andere het bestaande instrument van het gebiedsverbod. We gaan meer inzetten op het terugdringen van hardnekkige herhaling van strafbare feiten (recidive). We starten een pilot in samenwerking met het Openbaar Ministerie om recidive effectiever aan te pakken. Ex-gedetineerden die na detentie terugkeren in de Haagse samenleving krijgen goede nazorgtrajecten. Waar mogelijk worden ze door professionals of vrijwilligers begeleid.

Politie

De politie loopt tegen capaciteitsgrenzen aan. Daarom blijven we het Rijk met klem vragen om extra politiecapaciteit voor Den Haag.

Wijkagenten vervullen een spilfunctie.

We dringen er bij de Politie Eenheid Den Haag op aan om zoveel mogelijk wijkbureaus open te houden. We vragen hen ook om wijkagenten meer in hun vaste wijk en op straat in te zetten om het contact met de wijk te borgen.

De aanpak van de politie is probleemgericht, informatiegestuurd en in samenwerking met burgers. Wij vragen de Politie Eenheid Den Haag om de komende periode met deze aanpak door te gaan en waar mogelijk te versterken. Dat betekent: meer politie op straat, meer aanwezig zijn in wijken en een optimaal gebruik van digitale mogelijkheden om de bereikbaarheid en benaderbaarheid van de politie te verbeteren.

Het is belangrijk dat het personeelsbestand van de Haagse politie een goede afspiegeling is van de Haagse samenleving. Dit zal een terugkerend punt van overleg blijven tussen de gemeente, gemeenteraad en de politie. Behoud van personeel met een diverse achtergrond is

daarbij een belangrijk aandachtspunt.

Wij steunen het beleid om het vertrouwen in de politie te vergroten en om etnisch profileren tegen te gaan. Dit geldt ook voor de periodieke evaluaties van het gebruik van de zogenaamde MEOS-app. Ook hechten wij veel waarde aan projecten bij de politie die agenten en mensen uit de wijk met elkaar kennis laten maken, zoals de culturele wasstraat en de politiekids.

We maken afspraken met de politie over het makkelijker en sneller doen van aangiften.

Racisme en discriminatie

We willen de meldingsbereidheid over racisme en discriminatie vergroten door meer bekendheid te geven aan Den Haag Meldt, het meldpunt discriminatiezaken. Een jaarlijkse monitor van meldingen, met inzichten per wijk wat waar speelt, helpt om heel lokaal problemen inzichtelijk en bespreekbaar te maken. Ook stimuleren we mensen om vaker aangifte van discriminatie te doen.

Ondermijning

De vermenging van onderwereld met bovenwereld is een steeds groter wordend probleem. Het gaat hierbij om criminele activiteiten zoals drugscriminaliteit, mensenhandel, witwassen, omkoping en vastgoedfraude. We verbeteren en versterken de aanpak tegen ondermijning zoals is beschreven in het initiatiefvoorstel Ondermijning Onder Ogen. Daarbij hebben we aandacht voor de signaleringsfunctie van handhavers en de vervolgaanpak van signalen die duiden op ondermijning.

Met de wet Bibob (Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur) kan de gemeente onderzoek doen naar partijen die een vergunning of subsidie aanvragen of meedoen in een vastgoed- / grondtransactie met de gemeente. De gemeente wil zo voorkomen dat criminelen geld witwassen of dat zij een vergunning gebruiken om strafbare

feiten te plegen. We stellen drie extra Fte beschikbaar voor het Gemeentelijk Bureau Bibob.

We willen kinderen en volwassenen weerbaarder maken tegen bedreigingen, intimidaties en crimineel geld. De preventieve aanpak van ondermijning richt zich op onderwijs, werken, wonen en veiligheid. We vinden hierbij aansluiting bij het jeugd- en jongerenwerk. Voor deze aanpak gebruiken we het geld dat het Rijk beschikbaar stelt vanuit afgepakt crimineel geld. Ook ondersteunen we lokaal de voorlichtingscampagnes die het Rijk gaat inzetten. Het Preventief Interventie Team zorgt door actief en preventief ingrijpen dat jongeren op het rechte pad blijven.

Gebieden waar de veiligheid en leefbaarheid onder druk staat, zoals De Zevensprong, de Van Baerlestraat, de Weimarstraat en het Kaapseplein gaan we beter ondersteunen. Ook starten we met het aanstellen van een gebiedsmanager bij De Zevensprong. Dit doen we met een aanpak waarbij de verschillende gemeentelijke diensten samenwerken met politie en andere partners. We willen de APV

uitbreiden zodat de burgemeester gebieden, (risico)branches en publiek toegankelijke gebouwen vergunningplichtig kan maken, opdat deze getoetst kunnen worden aan de wet Bibob en een vergunning eventueel geweigerd kan worden. We gaan meer integrale handhavingsacties houden waarbij onder andere drugsgerelateerde overlast een reden kan zijn voor de actie.

De Pandbrigade wordt uitgebreid en vaker ingezet om te controleren op overbewoning, illegale bewoning en andere misstanden veroorzaakt door malafide huisjesmelkers. Ook andere panden waarbij sprake is van verwaarlozing of verdachte activiteiten worden vaker gecontroleerd.

Op andere verdachte activiteiten wordt vaker gecontroleerd. We voeren een actief grondbeleid. Als het nodig is gaan we in overleg met de Bedrijfs Investeringszone (BIZ) om planologisch vast te leggen om de vestiging van bepaalde branches te beperken of uit te sluiten (branchering). Hiermee willen we in dit geval voorkomen dat er te veel overlastgevend bedrijven in een gebied zitten.

Ook wordt onderzocht of het mogelijk is een Pandenbank op te richten. Met dit instrument tegen leegstand en verloedering koopt de gemeente panden op om deze voor een ander doel te kunnen verhuren en hiermee de leefbaarheid te vergroten.

Leefbaarheid

We blijven de Buurtinterventieteams en WhatsAppbuurtgroepen ondersteunen.

We betrekken jongeren bij het schoon, heel en veilig houden van de openbare ruimte.

We willen de zeggenschap en betrokkenheid van bewoners en ondernemers over veiligheid en leefbaarheid vergroten. Daarom gaan we samen met hen, de politie en maatschappelijke organisaties, bepalen welke maatregelen nodig zijn om de veiligheid en leefbaarheid te verbeteren. Er komen meer handhavers en deze gaan onder meer strenger toezien op de aanwezigheid van portiekverlichting en voldoende straatverlichting.

Het Rijk biedt ruimere bevoegdheden aan handhavers op het gebied van verkeers-overtredingen en deze bevoegdheid passen we toe. Waar nodig zetten we handhavers meer incidentgestuurd in.

Schade aan de openbare ruimte wordt altijd op de daders verhaald. Als de dader minderjarig is, dan verhalen we de schade op de ouders/verzorgers. We gaan met hen in gesprek om herhaling te voorkomen.

Parkbeheerders koppelen we één-op-één aan een natuurgebied. Zo vergroten we hun herkenbaarheid en verbeteren we het toezicht.

Iedereen moet zich vrij kunnen voelen in de openbare ruimte. We respecteren elkaar op straat. Straatintimidatie tolereren we niet. Het strafbaar stellen van vormen van intimidatie in de APV maakt daarvan zo mogelijk deel uit. Met het gebruik van

zogenaamde StopApps brengen we hotspots waar straat-intimidatie vaak voorkomt in beeld. We pakken professionele bedelbendes aan.

Samen met huurdersverenigingen (sociaal en particulier) en vve's vergroten we kennis over inbraakpreventie. Ook stellen we inbraakpreventiemiddelen ter beschikking en gaan we door met preventiecampagnes in wijken met relatief veel inbraken.

We willen de weerbaarheid van ouderen vergroten, bijvoorbeeld tegen babbeltrucs. Ook ondersteunen we ze bij het nemen van veiligheidsmaatregelen in en om het huis. We pakken ouderenmishandeling en afpersing stevig aan. In samenspraak met ouderenorganisaties komen we met een Actieprogramma Ouderen en Veiligheid.

Drugs, coffeeshops en lachgas

We gaan door met het huidige coffeeshop-beleid, ook ten aanzien van minderjarigen. Overconcentratie van coffeeshops zorgt in de Weimarstraat en in het Zeeheldenkwartier voor overlast. Deze overlast willen we verminderen door verplaatsing van coffeeshop te vergemakkelijken.

We vragen aan coffeeshopondernemers om contact te onderhouden met omwonenden en andere ondernemers in de straat om overlast tegen te gaan. In voorlichting aan jongeren over drugsgebruik besteden we aandacht aan de gezondheidsaspecten en aan het feit dat er een relatie is tussen (hard)drugsgebruik en het criminele circuit.

Er komt een verbod op de verkoop van lachgas, geïnspireerd op het initiatiefvoorstel 'Van het lachgas af' vanwege de mogelijke effecten op de gezondheid en in het verkeer.

Tegen de verkoop van lachgas op straat wordt handhavend opgetreden op basis van het

ventverbod in de APV. De verkoop vanuit de detailhandel en de horeca pakken we aan met de Wet Milieubeheer.

Prostitutie

Het verbeteren van de arbeidsomstandigheden van sekswerkers is het uitgangspunt van ons prostitutiebeleid.

We staan welwillend tegenover particuliere initiatieven voor de verplaatsing van de ramen in de Doublet- en Geleenstraat. Verplaatsing naar de nieuwe locatie is pas mogelijk als dit tot een verbetering van de veiligheid en de gezondheid van sekswerkers leidt en de nieuwe locatie draagvlak heeft onder sekswerkers en hulpverleners. De initiatieven moeten een financieel dekkend bedrijfsplan hebben, deze verplaatsing wordt niet gefinancierd met gemeenschapsgeld.

We gaan door met de aanpak om illegale prostitutie tegen te gaan. Dat geldt ook voor de hulptrajecten om sekswerkers die dat willen uit de prostitutie te halen. Samen met de politie en hulpverleningsorganisaties pakken we loverboyproblematiek steviger aan. Bedrijven gaan we vaker controleren op illegale prostitutie, uitbuiting en mensenhandel.

Huiselijk geweld

Huiselijk geweld is zeer ingrijpend en heeft ernstige gevolgen voor slachtoffers. Zij hebben ook een grotere kans om later in hun leven opnieuw slachtoffer te worden, of dader. Het tegengaan van de overdracht van huiselijk geweld van generatie op generatie blijft een prioriteit. We zetten de huidige aanpak voort. Daarbij blijven we ook huisverboden inzetten.

We doen meer aan het bestrijden van kind-huwelijken, andere vormen van gedwongen huwelijken en achterlating. De aanpak om geïsoleerde vrouwen uit hun isolement te halen zetten we voort (zie ook hoofdstuk Integratie).

Ook vrouwenbesnijdenis (vrouwelijke genitale verminking, VGV), eerwraak en eengerelateerd geweld bestrijden we. Alle gemeentelijke zorginstellingen wordt gevraagd om het handelingsprotocol VGV te implementeren. Daarnaast sluiten we convenanten met zorgverleners, zoals huisartsen, ziekenhuizen en de GGD, waarin zij zich committeren aan een meldingsplicht ten aanzien van VGV. Tevens versterken we de voorlichting over VGV aan risicogroepen.

We onderzoeken of het mogelijk is om in Den Haag een Centrum Seksueel Geweld te openen waarbij een geïntegreerde intake van hulpverleners en de politie voorop staat. We dringen er bij de politie op aan om zedenzaken snel te behandelen zodat daders vaker gevonden kunnen worden.

Radicalisering en haatzaaien

We gaan door met de geroemde Haagse aanpak tegen radicalisering, ook in het geval van links- en rechts-extremisme. We versterken de preventieve aanpak om radicalisering vroegtijdig te signaleren. Familie van een radicaliserend familielid krijgt hulp hoe hier op een goede manier mee om te gaan en hoe ze verontrustende signalen kunnen melden. Ouders, vrienden, buurtgenoten, professionals in jeugd- en welzijnswerk, scholen en werkgevers hebben hierbij een belangrijke rol.

Teruggekeerde jihadgangers blijven, nadat zij hun straf hebben uitgezeten en aan verplichte deradicaliseringsprogramma's hebben deelgenomen, in beeld bij de overheid.

Als de grenzen van de rechtsstaat worden overschreden, grijpen we in. Haatzaaien, oproepen tot geweld of intolerantie is onacceptabel (zie verder onder emancipatie en integratie).

Jaarwisseling

We willen meer vrijwillige vuurwerkvrije zones bij de jaarwisseling. We starten met een experiment met vuurwerkafsteekzones. We volgen de landelijke ontwikkelingen wat betreft de beperkingen van vuurwerk (afsteekmogelijkheden) op de voet.

Vuurstapels zijn mogelijk, maar worden alleen toegelaten als aan de strikte voorwaarden, de benodigde vergunningen en ontheffingen wordt voldaan en de adviezen van de hulpdiensten worden opgevolgd.

Cybercrime

We stimuleren de kennisvergroting in het MKB om weerstand te bieden aan de gevaren van cybercrime.

Kansrijke Stad

16

We willen dat alle mensen in Den Haag gelijke kansen krijgen. Kansengelijkheid in het onderwijs gaan we tegen. We willen dat iedereen in Den Haag gezond en veilig kan opgroeien en gelijke toegang heeft tot zorg en werk. Mensen die het wat minder hebben, helpen we. In onze stad moet iedereen zichzelf kunnen zijn en volwaardig deel kunnen uitmaken van onze samenleving. Fundamentele vrijheden en democratische waarden zijn daarbij het uitgangspunt.

Onderwijs

Onderwijs, en de betrokkenheid van ouders / verzorgers vervullen een cruciale rol in het bieden van kansen aan kinderen en (jong) volwassenen in onze stad. In de Haagse Educatieve Agenda (HEA) staan de onderwijs-prioriteiten van de gemeente: goed onderwijs voor ieder kind, meer kansengelijkheid, de aanpak van het lerarentekort en de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt.

Kansengelijkheid

Alle kinderen en jongeren verdienen dezelfde kans om het beste uit zichzelf te halen. Kansengelijkheid en segregatie in het onderwijs gaan we tegen, zonder aan de vrije schoolkeuze te tornen. Om kinderen alle kansen te bieden, ondersteunen we scholen bij het bieden van kwalitatief goed onderwijs. We onderzoeken hoe subsidies in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid volledig kunnen worden benut.

We stimuleren basisscholen en scholen in het voortgezet onderwijs om samen met bibliotheken en welzijnsorganisaties extra (huiswerk)begeleiding te organiseren dat toegankelijk is voor iedereen. We gaan door met de pilot om huiswerkbegeleiding in de wijkbibliotheken aan te bieden.

Geen kind mag worden uitgesloten van schoolactiviteiten vanwege de ouderbijdrage. Daarom gaat de gemeente met scholen in gesprek over de handhaving van het landelijke beleid met betrekking tot het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage.

In Den Haag krijgen kinderen met dezelfde potentie niet altijd eenzelfde schooladvies. We pakken deze zogenoemde onder advisering aan door scholen te ondersteunen en ouders / verzorgers en docenten te trainen in het herkennen van factoren die tot onder advisering leiden.

Vroeg- en voorschoolse voorzieningen moeten voor iedereen toegankelijk zijn, zeker voor jonge kinderen met een (dreigende) taalachterstand. We zorgen ervoor dat meer kinderen uit deze doelgroep gebruik maken van vroeg- en voorschoolse voorzieningen. Door goede afspraken te maken met de Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's) en ouders betere informatie te geven over hoe zij kinderen (vroegtijdig) kunnen aanmelden voor de voorschool, komen meer kinderen in beeld. We ondersteunen zomer- en weekendscholen en brede buurtscholen. We onderstrepen de rol van bibliotheken als ontmoetingsplekken, als plekken om meer en beter te leren lezen, huiswerk te maken en om mediawijsheid te vergroten.

Het is belangrijk dat kinderen een zwemdiploma halen. We blijven dit aanbieden aan scholen die daarvan gebruik willen maken. Beweging en gezond eten vinden we belangrijk. Geen enkel kind zou zonder ontbijt naar school mogen gaan. Ouders / verzorgers zijn verantwoordelijk voor een gezond slaap- en voedingspatroon van hun kinderen. We starten, in combinatie met het project Gezonde School, met een aanpak die gericht is op tijdige signalering en ondersteuning.

Passend onderwijs

Het aanbod in het reguliere onderwijs is niet voor alle leerlingen voldoende. Bijvoorbeeld voor zorgleerlingen die een specifieke methode of extra zorg en begeleiding nodig hebben. Of voor hoogbegaafde kinderen en voorlopers die op een andere manier uitgedaagd willen worden. Met de invoering van de Wet Passend Onderwijs is het onderwijs verantwoordelijk voor een passende onderwijsplek voor deze leerlingen. Dit gaat altijd in overleg met ouders / verzorgers.

We vinden passend onderwijs heel belangrijk. Als het kan, wordt dit ingepast binnen het reguliere onderwijs, en als het nodig is in bijvoorbeeld het speciaal onderwijs. We vragen van de samenwerkingsverbanden primair en voortgezet passend onderwijs om meer te investeren in passend onderwijs en integratieklassen (een speciale basisonderwijsklas in een reguliere school waar leerlingen in de eigen wijk toegesneden begeleiding en onderwijs kunnen volgen) beter te faciliteren. De gemeente spant zich in om te voorkomen dat kinderen thuis zitten omdat er geen passende plek is op school. Wij kijken hierbij ook naar goede maatwerkoplossingen.

Aanpak lerarentekort

De aanpak van het lerarentekort is een prioriteit. De leraar vormt het fundament voor kwalitatief goed onderwijs. Leraren verdienen het dan ook dat we in hen investeren. We gaan door met de aanpak lerarentekort en de wervingscampagne voor het aantrekken van leraren. We blijven inzetten op het aantrekken van meer zij-instromers en we lobbyen bij het Rijk voor meer geld voor leraren in het basisonderwijs.

We willen een Haagse lerarenopleiding voor voortgezet onderwijs en bijscholing van docenten, waarin aandacht is voor de specifieke grootstedelijke problematiek. De inzet van conciërges en klassen- of onderwijsassistenten is een maatregel waarmee we bijdragen aan het ondersteunen van Haagse leraren. Dit kan bijvoorbeeld via de STiP-regeling. Samen met scholen onderzoeken we de mogelijkheid voor woon-werkcontracten voor leraren. Scholen kunnen aanspraak maken op middelen voor extra scholing van leraren. We zorgen dat deze middelen optimaal worden benut. Ook hebben we specifieke aandacht voor het voorkomen van de uitstroom van leraren op scholen in achterstandswijken.

Goed burgerschap

Onderwijs speelt een rol in de ontwikkeling van kinderen en jongeren tot burgers die in staat zijn om samen de samenleving vorm te geven. Daarom krijgt burgerschap expliciet aandacht in het onderwijs. Hoe vervul je een rol in de Nederlandse democratische rechtsstaat? Hoe kun je de stroom aan digitale informatie goed beoordelen? In de complexere wordende samenleving, met alle grootstedelijke uitdagingen van Den Haag, kunnen leraren die burgerschapsonderwijs geven op onze waardering en steun rekenen. Omdat we ontmoeting tussen kinderen in verschillende delen van onze stad belangrijk vinden voor hun ontwikkeling, moeten we scholen aan om uitwisselingen te organiseren met andere scholen.

Binnen het onderwijs moet er specifieke aandacht zijn om alle vormen van wij-zij denken en discriminatie tegen te gaan (zoals antisemitisme, discriminatie van moslims, racisme en discriminatie van de LHBT+ gemeenschap). We ondersteunen scholen desgewenst met speciale lesprogramma's, culturele projecten en initiatieven rond deze thema's. We ondersteunen bovendien de Coming Out Week, een campagne gericht op de acceptatie van diversiteit in seksuele oriëntatie en genderidentiteit. We hebben aandacht voor het bestrijden van pesten. Elke school werkt met een anti-pestprogramma.

Onderwijshuisvesting

De gemeente is verantwoordelijk voor goede onderwijshuisvesting. We bespreken het Integrale Huisvestingsplan Onderwijs (IHP) in een zo vroeg mogelijk stadium met belanghebbenden. We vragen de grootste vo-schoolbesturen mee te denken over een zorgvuldig spreidingsbeleid van scholen en om afspraken te maken over een sterk en gevarieerd aanbod voor nu en in de toekomst.

Groei, spreiding, nieuwbouw of renovatie en verhuizing worden in het IHP vastgelegd. Daarin wordt deze procedure uitgewerkt. We streven naar een middelbare school voor havo en vwo in Zuidwest.

De gemeente Den Haag stimuleert de ontwikkeling van brede buurtscholen. De brede buurtschool, een samenwerking tussen onderwijs, sociaal maatschappelijk werk, jeugdhulp, eerstelijnsgezondheidszorg, sport en opbouwwerk, is het uitgangspunt als het gaat over onderwijshuisvesting. Door meer voorzieningen onder een dak te creëren, kunnen we betere hulp bieden. Ook kunnen de huisvestingslasten gedeeld worden. We hebben blijvende aandacht voor de toegankelijkheid van schoolgebouwen.

Den Haag studentenstad

We gaan door op de ingezette weg van Den Haag als (internationale) studentenstad en we bouwen deze prioriteit verder uit. De ontwikkeling van de campus speelt daarin een belangrijke rol. Een wervend studentenklimaat met voldoende faciliteiten, zoals studentenverenigingen, is hiervoor belangrijk. Een studentenstad heeft voldoende studieplekken nodig, deze zullen we dan ook creëren. Ook realiseren we voldoende woningen voor studenten en young professionals.

We intensiveren de samenwerking met de in Den Haag gevestigde mbo's, hogescholen en de universiteiten van Leiden, Delft en Rotterdam. Deze samenwerkingen zijn van groot belang voor de ontwikkeling van Den Haag als kennisstad, om nog beter te kunnen innoveren. Ook draagt samenwerking bij aan het vergroten van de kansen voor studenten op de arbeidsmarkt.

Internationaal onderwijs

Den Haag kent veel opleidingen van internationale faam: de Leiden University, de Haagse Hogeschool, de Rijksacademie voor de Beeldende Kunsten en het Koninklijk Conservatorium staan in het buitenland zeer hoog aangeschreven. Academische instituten als T.M.C. Asserinstituut, International Institute of Social Studies ISS, en de zomerscholen van de Academy of International Law, trekken talent vanuit de hele wereld aan.

We zetten in op het aantrekken van hbo- en wo-instellingen en binnen- en buitenlandse universiteiten, bijvoorbeeld een dependance van Oxford of Cambridge.

We hebben in Den Haag zelf een breed en gevarieerd palet aan primair en voortgezet internationaal onderwijs. In samenwerking met schoolbesturen, de regio en het Rijk komen we tot afspraken over groei en vernieuwing van het internationaal onderwijs, ook binnen het reguliere onderwijs. Hiermee verstevigen we ook als regio onze positie als internationale vestigingsplaats.

Aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt

Den Haag kent een mismatch tussen het aanbod van werk en arbeidspotentieel. En die mismatch dreigt groter te worden. Zeker op het terrein van energietransitie, bouw en zorg. Daarom is het belangrijk dat opleidingen goed aansluiten op de arbeidsmarkt en dat we leerlingen en zij-instromers voorbereiden op de arbeidsmarkt van de toekomst. Om de doorstroming van school naar werk te verbeteren, is een goede samenwerking tussen beroepsonderwijs en het bedrijfsleven cruciaal. We gaan met bedrijven in gesprek om meer stageplekken te creëren.

We investeren in de aanpak van laaggeletterdheid. De aanpak van taalachterstanden in Moerwijk, Mariahoeve en Laak dient hierin als voorbeeld. In deze wijken zorgen Haagse organisaties, vertegenwoordigd in De Haagse Taalketen, met een wijkgerichte aanpak zodat meer laaggeletterden een taal cursus volgen. Deze aanpak verbreden we. Ook komt er een nieuwe Taalnota voor goed taalonderwijs. De taalontwikkeling van laaggeletterden krijgt daarin een centrale plek. Hierdoor moeten nog meer Hagenaars kunnen meedoen.

Voor velen zal door digitalisering en robotisering de baan die ze nu hebben in de toekomst veranderen of mogelijk verdwijnen. Omscholing, bijscholing en een nieuwe mix van werken en leren is nodig om je een leven lang te kunnen blijven ontwikkelen en hierop voorbereid te zijn. Den Haag werkt daarom in de regio samen met het bedrijfsleven en opleidingen in de Human Capital-aanpak. Dit is een aanpak waarmee we onze beroepsbevolking continue willen scholen, zodat mensen aan het werk blijven of om hen naar (nieuw) werk te begeleiden.

Welzijn, Jeugd, Wmo en Maatschappelijke Opvang

Iedere Hagenaar kan rekenen op de zorg en ondersteuning die zij of hij nodig heeft. We zijn trots op alle vrijwilligers, mantelzorgers, welzijnswerkers en zorgmedewerkers in onze stad.

Welzijn

We willen dat iedereen mee kan doen in Den Haag. Kleinschalig, wijkgericht en innovatief welzijnswerk is hiervoor belangrijk. Onze jeugdwerkers, maatschappelijk werkers, opbouwwerkers, community builders en ouderenwerkers werken samen met bewoners en ondernemers aan wijken waarin iedereen zich thuis voelt en mee kan doen. Zij versterken sociale netwerken, bieden ruimte voor eigen initiatief, brengen mensen bij elkaar en organiseren vrijwilligers. Hierin spelen ook de levensbeschouwelijke en maatschappelijke organisaties in onze stad een belangrijke rol.

Deze coalitie onderstreept de rol die het welzijnswerk heeft in preventie en vroegtijdige signalering van onder meer zorgvragen, schulden, eenzaamheid, isolement en

radicalisering. Door problemen vroegtijdig te signaleren, kan zwaardere hulp en zorg worden voorkomen. Daarom is welzijnswerk belangrijk voor het toekomstbestendig houden van zorg en (jeugd)hulp.

Iedere wijk is verschillend, daarom richten we het welzijnswerk per wijk in. Welzijnswerkers, bewoners, ondernemers en maatschappelijke partners kijken samen met de gemeente, op basis van kennis en data, samen naar de sociale opgaven in een wijk en bepalen welke resultaten de welzijnsinzet moet hebben. Ook welzijnswerkers verwijzen, wanneer dat nodig is, op basis van hun professionaliteit mensen door naar zwaardere ondersteuning. Welzijnsprojecten worden verder geprofessionaliseerd. Er wordt niet bezuinigd op het aantal uren inzet van welzijnswerk.

We gaan de komende jaren verder met het verbeteren van het Haagse welzijnswerk. De taakstelling op welzijn wordt vanaf 2020 verkleind. We stimuleren innovatie en nieuwe initiatieven in het welzijnswerk. De middelen voor het innovatiebudget welzijn blijven, maar jaarlijks komt hiervan € 1 miljoen ook beschikbaar voor innovaties bij bestaande welzijnsorganisaties. Een subsidievoorwaarde is dat welzijnswerk niet 'gestapeld' wordt aangeboden en dat er wordt samengewerkt op basis van een gezamenlijk plan. Samenwerking met kleinschalige vrijwilligersorganisaties is het uitgangspunt bij subsidieverstrekking. Hiermee wordt overlap voorkomen. We sturen ook op doelmatigheid. Met een meerjarige financiering vanuit het innovatiebudget welzijn krijgen initiatieven de tijd om in een wijk te investeren en zich volledig te ontwikkelen. Voor de stabiliteit en continuïteit van het welzijnswerk spreken we met welzijnsorganisaties over de wenselijkheid van een vaste basis van welzijnswerkers die langdurig een netwerk kunnen opbouwen en nog beter in een wijk investeren. Er komt € 1 miljoen

incidenteel beschikbaar ter versterking van de zelfstandige buurthuizen en de professionalisering van welzijnswerk.

Er komt een onafhankelijke Welzijnsadviescommissie die periodiek kijkt naar de kwaliteit van het welzijnswerk en hoe dit bij de wijk past.

Volksgezondheid

We investeren in een gezonde levensstijl van Hagenaars. Er komt een Actieplan Preventie, waarvan de Haagse Decenniumdoelen de basis vormen: gezondheidsverschillen verkleinen, gezondheidsachterstanden inlopen en de gezondheid van iedere Hagenaar verbeteren. In het plan staat onder meer dat we eenvoudige en toegankelijke informatie en voorlichting willen geven over voeding en leefstijl, zodat Hagenaars beter gezonde keuzes kunnen maken. De aanpak zwaarlijvige kinderen wordt voortgezet.

We benutten de mogelijkheid om met de grote zorgverzekeraars, die een deel van hun middelen inzetten voor gezondheidspreventie, tot een gezamenlijke aanpak te komen.

We rollen het Aanvalsplan Vaccinatie verder uit om de vaccinatiegraad in Den Haag te verhogen. Zodra het wettelijk mogelijk is, steunen we de Haagse kinderopvangcentra die ongevaccineerde kinderen willen weigeren.

Toekomstbestendige zorg en jeugdhulp

Den Haag heeft net als veel andere gemeenten te maken met groeiende tekorten op de Wmo en jeugdhulp. De toenemende vraag naar zorg en jeugdhulp, vergrijzing en personeelstekorten stellen ons voor een grote uitdaging om de zorg en jeugdhulp in Den Haag ook in de toekomst toegankelijk en betaalbaar te houden. Het Rijk springt de komende jaren bij om een deel van het tekort te dekken. Om het resterende deel van het financiële tekort op lossen, zoeken we voor de helft

dekking buiten het programma Zorg&Jeugd. De andere helft lossen we op met maatregelen binnen het programma. Maatregelen die binnen het programma vallen richten zich op het tegengaan van oneigenlijk gebruik, het beter aanbesteden op doelmatig en doeltreffend zorgaanbod en preventieve inzet / verbeterde indicatiestelling om de beweging van zware naar lichte zorg vorm te geven. De genomen maatregelen zijn kwaliteitsgericht en hebben geen gevolgen voor de zorginhoudelijke en onafhankelijke indicatiestelling door professionals. Hagenaars kunnen blijven rekenen op de beste zorg en ondersteuning.

We verbinden preventieve ondersteuning, informele en formele zorg beter met elkaar zodat iedereen passende zorg krijgt. Door preventie, vroegsignalering en toegankelijke voorzieningen in de wijk zetten we in op een verschuiving van zware naar lichte zorg en (jeugd)hulp. Het uitgangspunt blijft: lichte zorg wanneer het kan, zwaardere zorg wanneer het nodig is. Als zware hulp nodig is, moet die er direct zijn. Om cliënten beter en passender door te verwijzen, vergroten we het inzicht in cliëntenstromen. Hierdoor weten we wie, waar, welke zorg en hulp krijgt. We ondersteunen huisartsen met een praktijkondersteuner Jeugd GGZ. We ontwikkelen het Haags Hulpkompas zodat mensen makkelijker hun weg kunnen vinden naar voorzieningen. We investeren in samenwerkingen tussen nuldelijnszorg en eerstelijnszorg (welzijn, huisartsen en wijkverpleegkundigen). Maatregelen om de zorg toekomstbestendig te houden zijn altijd gericht op preventie, maatwerk en passende zorg en hulp.

Geld dat is bestemd voor zorg, moet gaan naar de mensen die het nodig hebben. Daarom pakken we fraude, bijvoorbeeld bij PGB's, door zorgaanbieders en zorgontvangers aan. Onterecht gedeclareerde zorg vorderen we

terug. We nemen maatregelen tegen zorgaanbieders met hoge overhead, winstmarges, hoge eigen vermogensposities en salarissen boven de Wet Normering Topinkomens.

We evalueren resultaatgericht indiceren. We werken zowel voor de Wmo als jeugdhulp toe naar een nieuw inkoopmodel. We selecteren alleen zorgaanbieders die de beste kwaliteit voor de beste prijs leveren en binding hebben met de stad. Dit leidt tot minder aanbieders, waardoor de administratieve lasten- en controledruk voor aanbieders en de gemeente afneemt en we een hogere kwaliteit en doelmatigheid kunnen nastreven. Keuzevrijheid blijft daarnaast via het PGB mogelijk.

We gaan door met investeren in zorginnovaties, waarmee we de zorg en ondersteuning van jong tot oud slimmer organiseren en mensen die hulp nodig hebben, langer thuis kunnen wonen.

Toegankelijke en goede zorg

De toegang tot zorg, ondersteuning en (jeugd) hulp wordt sneller, simpeler en efficiënter. Voor inwoners en gezinnen die te maken hebben met complexe meervoudige problematiek zorgen we dat het aanbod vanuit een 'ontschotte benadering' effectief wordt georganiseerd. We versterken de positie van onafhankelijke cliëntondersteuning. Professionals in zorg, jeugdhulp en welzijn zijn zich bewust van het bestaan van alle vormen van diversiteit en handelen inclusief en sensitief.

Op de thuiszorg wordt niet bekibbeld. Het naleven van de cao ten aanzien van arbeidsomstandigheden voor (jeugd)zorgmedewerkers is een terugkerend onderwerp van gesprek met zorgaanbieders. Voor dagbesteding en begeleiding geldt geen eigen bijdrage. Ondanks de invoering van het abonnementstarief, zorgen we dat mensen met een minimuminkomen niet méér gaan

betalen voor de eigen bijdrage Wmo. We dringen er bij het Rijk op aan dat er een compensatie komt voor de aanzuigende werking van de invoering van het abonnementstarief.

We groeien toe naar 0-100 teams, waar op wijkniveau mensen van alle leeftijden terecht kunnen met hun hulp- of zorgvraag. We voorzien de wijkteams van voldoende expertise, mensen en middelen om daadwerkelijk maatwerk te leveren en zichtbaar actief te zijn in de wijk. De indicatiestelling vindt op een onafhankelijke manier plaats.

We onderzoeken hoe en waar we meerdere functies in de wijk onder één dak kunnen organiseren, waardoor ook gemeentelijk en maatschappelijk vastgoed slimmer kan worden gebruikt. Het Buurthuis van de Toekomst is hiervan een goed voorbeeld. De nabijheid van voorzieningen in de wijk blijft hierin het uitgangspunt.

Goede dienstverlening door AV 070 (voorheen Taxibus) vinden we belangrijk. Daarom blijven we toezien op stiptheid, aanrijtijden en klanttevredenheid. Als het niet goed gaat, gaan we daarover in gesprek om zo te komen tot directe verbeteringen.

Veel mensen in Den Haag voelen zich eenzaam. Den Haag gaat de strijd aan tegen eenzaamheid. Daarom gaan we door met de maatregelen die we hebben opgenomen in het Actieplan Eenzaamheid. Omdat eenzaamheid voor komt in alle lagen en leeftijden, kiezen we voor een aanpak die zoveel mogelijk aansluit bij al deze verschillende personen. De aanpak eenzaamheid is wijk- en buurtgericht.

Jeugdhulp gericht op kind en gezin

We willen dat alle Haagse kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien. Dat is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de ouders / verzorgers. Als dat niet lukt, krijgt ieder kind de zorg die nodig is. Voor de jeugdigen (en hun ouders / verzorgers) is een laagdrempelige zorg- en ondersteuningsstructuur belangrijk. Voor deze coalitie staat het belang van het kind altijd centraal, waarbij zoveel mogelijk binnen het gezin wordt opgelost. We zetten in op een betere verbinding tussen jeugdhulp, onderwijs, welzijn, sport, volksgezondheid en maatschappelijke organisaties. Hiermee worden problemen vroegtijdig signaleerd en wordt tijdig de juiste hulp ingezet.

De vraag naar jeugdhulp en ondersteuning is gestegen. Dat komt deels doordat meer kinderen eerder in beeld zijn. Maar we zien ook

dat we nog niet altijd in staat zijn om kinderen passende zorg te bieden of dat vormen van ondersteuning onterecht onder jeugdhulp worden geschaard. We gaan dit goed analyseren en medio 2020 komen we met een analyse en een voorstel voor een aanpak. Dit doen we samen met professionals en cliënten.

Er wordt verder gewerkt aan betere samenwerking vanuit het principe één gezin, één plan, één regisseur. Een voorbeeld hiervan is de systematiek van het Integraal Klantbeeld. We schenken extra aandacht aan het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en jeugdhulp/CJG en een goede overgang naar jong volwassenheid (18-/18+). Als het nodig is, gaan we door met verlengde jeugdhulp. Jongeren die er klaar voor zijn, maken samen met de zorgverlener een toekomstplan om zich voor te bereiden op een zelfstandig leven. We stimuleren nieuwe woonvormen voor jongeren en kijken welke regels dit belemmeren.

Betere jeugdbeschermingsketen

Goede samenwerking in de jeugd- (beschermings)keten is essentieel. Zeker in situaties die om snel ingrijpen vragen, zoals (beginnend) crimineel gedrag, radicalisering, loverboyproblematiek en huiselijk geweld. De aanbevelingen in het rapport van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd 'Kwetsbare kinderen onvoldoende beschermd', ter

verbetering van de jeugdbescherming en jeugdreclassering, nemen we ter harte. Voor verbeteringen op korte termijn zijn we in gesprek met jeugdbeschermingsinstanties en de jeugdzorgaanbieders. De Jeugdbudsmans adviseert de gemeente hierin. Ook de ervaring van kinderen en jongeren betrekken we hierbij. Verder onderzoeken we samen met de Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, het Veiligheidshuis, de gecertificeerde instellingen voor jeugdbescherming, jeugdreclassering en de veiligheidsdriehoek de mogelijkheden om de veiligheidsketen te verkorten. We benutten hierin de kansen die landelijke pilots bieden. We werken aan het verkorten van de wachtlijsten bij jeugdzorginstellingen, Veilig Thuis en andere instanties.

Vrijwilligers en mantelzorgers

Veel Hagenaars zorgen voor hun naasten, een ingrijpende taak die vaak veel impact heeft op het dagelijks leven van mantelzorgers en hun families. Mantelzorgers zijn heel belangrijk voor de stad. Ze vormen een onmisbare schakel tussen hulp in de vertrouwde omgeving en specialistische zorg. Daarom blijven we mantelzorgers waarderen, en ontlasten we hen als ze dat nodig hebben.

In onze stad zijn ruim 130.000 vrijwilligers actief. Voor een vitale stad zijn actieve bewoners belangrijk. Vrijwilligers zijn daarbij cruciaal en

initiatieven die hen versterken, kunnen op onze ondersteuning rekenen. Er komt een Actieplan Vrijwilligers met plannen hoe we deze ondersteuning verder verbeteren.

Er zijn kinderen die opgroeien in zeer moeilijke omstandigheden. Dan heeft een kind hulp en steun nodig. Voor de ontwikkeling van een kind is een plek in een pleeggezin dan belangrijk. De gemeente Den Haag ondersteunt pleegouders en pleegkinderen als ze dat nodig hebben.

Maatschappelijke opvang en beschermd wonen

In Den Haag hoeft niemand op straat te slapen en neemt de gemeente haar verantwoordelijkheid voor mensen die door omstandigheden op straat belanden. We constateren dat het aantal dakloze mensen stijgt en dat het tekort aan betaalbare woningen de uitstroom uit de maatschappelijke opvang bemoeilijkt. Daarom trekken we extra geld uit voor de aanpak van de wachtlijsten voor de nachtopvang en de verdere uitvoering van het Tien Punten Plan Maatschappelijke Opvang. Dit plan gaat onder meer over kleinschalige opvang, goede zorg en begeleiding, 24-uursopvang en extra aandacht voor preventie. Waar mogelijk wordt net als bij statushouders gekeken naar de mogelijkheid om de huisvesting van functies en doelgroepen, zoals bijvoorbeeld met studenten en ouderen, te combineren.

De medische zorg voor mensen die op straat leven breiden we uit met verpleegkundigen. We zijn pilotgemeente voor het landelijke actieprogramma dak- en thuisloze jongeren. Het uitgangspunt dat dakloze mensen niet worden beboet (bijvoorbeeld vanwege buiten slapen), maar worden toegeleid naar zorg en begeleiding, blijft een terugkerend onderwerp van gesprek met de politie, handhavers en boswachters. Om dakloosheid te voorkomen maken we maximaal gebruik van maatwerk ten aanzien van de kostendelersnorm.

Mensen die (tijdelijk) niet in staat zijn om op eigen kracht zelfstandig te wonen vanwege psychiatrische problematiek, kunnen rekenen op een beschermde woonomgeving met goede begeleiding. Vanaf 2020 wordt beschermd wonen ingekocht via maatwerkarrangementen. We monitoren deze overgang van subsidiëring naar inkoop van maatwerkarrangementen scherp, zodat we weten dat mensen kunnen rekenen op passende ondersteuning en begeleiding. We nemen maatregelen om de doorstroom uit Beschermd Wonen plekken te bevorderen.

We kijken naar de mogelijkheden om Housing First uit te breiden verspreid over de stad en we zetten in op onconventionele maatregelen zoals containerwoningen en het ombouwen van tijdelijke locaties en kantoortransformaties. Ook doen we een beroep op regiogemeenten om een deel van de uitstroom op te nemen. We voeren een stevige lobby richting het Rijk voor meer middelen voor de maatschappelijke opvang.

We zetten de integrale aanpak personen met verward gedrag voort, met aandacht voor onder andere een aanpak die aansluit bij de behoefte van de persoon met verward gedrag en hun directe omgeving, preventie en vroegsignalering en de Opvang Verwarde Personen (OVP) in samenwerking met de politie en GGZ.

Werk, armoede en schulden

Meer mensen aan het werk

We bevorderen dat meer mensen aan het werk komen en we willen dat minder mensen in Den Haag afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Werk is de beste armoedebestrijding en bovendien goed voor persoonlijke ontwikkeling en eigenwaarde. Daarom continueren wij het Werkoffensief +500, een aanpak om jaarlijks 500 mensen extra uit de bijstand aan het werk te helpen. Als blijkt dat deze aanpak succesvol is onderzoeken we de mogelijkheden tot uitbreiding. We onderzoeken hoe er flexibeler omgegaan kan worden met parttime werk in combinatie met bijstand, als het aantal werkuren en/of het inkomen wisselt.

Als iemand aantoonbaar en verwijtbaar elke vorm van medewerking weigert, worden er passende maatregelen genomen. We gaan door met de ingezette intensiveringsslag bij de aanpak van bijstandsfraude, waarbij we oog hebben voor doelmatigheid en de persoonlijke situatie. We zetten extra in op preventie en het terugvorderen van onrechtmatig verkregen bijstand. Daarbij kijken we steeds wat de meest efficiënte manier van het voorkomen en aanpakken van onrechtmatig gebruik is.

Meer (kans op) banen voor iedereen

De pilot 'Ondernemend uit de Bijstand' breiden we uit. De mismatch die in Den Haag bestaat tussen vraag en aanbod van werk moet worden verkleind. De banen die ontstaan door de banengroei aan de onderkant van de arbeidsmarkt, koppelen we aan werkzoekenden. Daarbij wordt intensieve samenwerking met werkgevers, uitzendbureau's opleiders, cliëntenraden en vakbeweging gezocht voor duurzaam werk en/of scholing in de sectoren bouw & techniek, horeca & detailhandel, zorg

& welzijn en transport & (agri)logistiek. Ook gemeenten in de regio die relatief veel arbeidsplaatsen voor praktisch opgeleiden hebben, worden betrokken. Belemmeringen die (sociaal) ondernemers ervaren bij het in dienst nemen van mensen uit de bijstand, worden weggenomen.

Mensen die moeite hebben met het vinden van een baan, ondersteunen we. Dat kan variëren van bemiddeling naar (vrijwilligers) werk, het aanbieden van een stage of bijvoorbeeld omscholen of het leren van digitale vaardigheden. Naast het Haags Emancipatie Studiefonds (HES) komt er mogelijk een Opleidingleenfonds waarmee mensen in de bijstand opleidingen en trainingen kunnen volgen die passen bij het beschikbare werk en bij hun competenties.

Het bestrijden van jeugdwerkloosheid is heel belangrijk. We ondersteunen jongeren die dat nodig hebben met het leren van algemene (werknemers)vaardigheden. Discriminatie bij stages en op de arbeidsmarkt wordt aangepakt. Samen met scholen, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties breiden we het aanbod van stages en leer-werkplekken uit. Zo maken we de overgang naar een betaalde baan makkelijker. We zien erop toe dat de verandering in de bekostiging van leerwerk-bedrijven geen nadelige effecten heeft voor de bedrijven. We zorgen voor een warme overdracht van jongeren die van het praktijk-onderwijs komen naar passend werk. Voortijdig schoolverlaten duidt vaak op onderliggende problematiek en verergert deze ook. We ondersteunen de persoonlijke en proactieve aanpak van de Servicepunten Arbeid om jongeren alsnog een startkwalificatie te laten halen. De regiefunctie van casemanagers die jongeren begeleiden richting school-inschrijving of arbeidscontract maakt daar onderdeel van uit. We stimuleren het werkgeversservicepunt om het MKB en kleine

maatschappelijke organisaties te helpen om een bijdrage te leveren aan de aanpak van (jeugd)werkloosheid. Dat geldt ook voor het aan het werk helpen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Deze ondernemingen of organisaties zijn vaak te klein om zelf de juiste begeleiding te geven.

We zorgen ervoor dat mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt de kans krijgen om arbeidservaring op te doen, bijvoorbeeld met gesubsidieerd werk. We bevorderen de doorstroom van dergelijke banen naar regulier werk. Voor regulier werk geldt regulier loon. Onze inzet op gesubsidieerd werk is bovendien gericht op het creëren van een win-winsituatie, bijvoorbeeld doordat theaters of sportclubs door de inzet van een gesubsidieerde arbeidsplaats ondersteund worden. We breiden sociaal werkgeverschap binnen de gemeente uit en gaan door met de STiP-regeling. We nemen de verbeterpunten uit de evaluatie STiP-regeling mee. Dit voorkomt instroom in de bijstand en bevordert een duurzame uitstroom naar regulier werk. Naast de bemiddelbare doelgroep, die door succesvol beleid steeds kleiner wordt, hebben we oog voor de doelgroep voor wie volledig aan de slag gaan niet tot de mogelijkheden behoort. Voor hen is er passend werk- of begeleidingsaanbod. Iedereen die recht heeft op beschut werk moet aan de slag kunnen bij 'Den Haag werkt' (voorheen Haeghe Groep), de gemeente of bij andere werkgevers.

Werkgevers worden aangesproken op hun aanbod van arbeidsplaatsen voor mensen met een beperking. De gemeente vervult hierbij een voorbeeldrol. Ook blijven we inzetten op social return (minimaal 5%). Aandachtspunt is dat de afgesproken social return opgaven daadwerkelijk met mensen uit het Haagse bestand worden ingevuld.

Minder armoede en schulden

Alle Hagenaars moeten volwaardig mee kunnen doen en zichzelf kunnen ontplooiën. Armoede en schulden kunnen dit belemmeren. Daarom is het een prioriteit van deze coalitie om in te zetten op de bestrijding van armoede en schulden. Armoede onder kinderen hoort in Den Haag niet thuis, alle Haagse kinderen moeten gelijke kansen krijgen. Het aanvalsplan armoede en schulden zetten we voort en breiden we waar nodig uit. Dit met het doel er zo snel mogelijk uit te komen, bijvoorbeeld door het vinden van een baan. We leggen de nadruk op mensen activeren en laten participeren in de samenleving. Ook levensbeschouwelijke en vrijwilligersorganisaties leveren een bijdrage in de aanpak van schulden.

Armoedevorzieningen (onder andere de Ooievaarspas) houden we volledig in stand.

Het armoedebeleid blijft barmhartig en sociaal, met oog voor individuele behoeften van diegenen die niet rond kunnen komen. Daarbij hebben wij ook aandacht voor groepen die niet veel aan hun inkomenspositie kunnen veranderen, zoals werkende armen en ouderen.

Den Haag kent ruim 34.000 zzp'ers. Een deel daarvan heeft moeite om maandelijks rond te komen. Zij weten de gemeentelijke voorzieningen vaak nog onvoldoende te vinden, terwijl ze er wel recht op hebben. Wij zullen ons intensief inzetten om ook hen te bereiken. We onderzoeken de mogelijkheden voor het faciliteren van een collectieve verzekering (broodfonds).

Schulden zorgen vaak voor stress en hebben grote invloed op het gezin. We verbreden de aanpak Schuldenzorgenvrij en zetten daarbij

in dat mensen met schulden ook geholpen worden met onderliggende problematiek.

Innovatie, samenwerking en vroegsignalering zijn de krachtigste methoden om schulden tegen te gaan. Het Schuldenlab070 heeft diverse innovatieve initiatieven ontwikkeld (zoals het Jongeren Perspectief Fonds en incassovrije wijken) en is succesvol in het mobiliseren van landelijke, lokale, private en publieke partijen rondom problematische schulden. We zetten samen met de stad een systeem van vroegsignalering op. Het nieuwe, effectiever gebleken schuldhulptraject Klantreis breiden we uit, zodat dit traject beschikbaar wordt voor alle cliënten. In de aanpak van schulden is een persoonlijke benadering en begrijpelijke communicatie cruciaal. Werkgevers die problemen ervaren met de schulden van hun medewerkers ondersteunen we in de vorm van informatievoorziening of overname van de administratie rondom loonbeslag. We hechten aan het principe van sociaal invorderen. Bij loonbeslag wordt altijd rekening gehouden met de beslagvrije voet.

Integratie en emancipatie

In de visie van deze coalitie gaat samenleven over respect en gelijkwaardigheid voor elkaar. We nemen duidelijk stelling tegen racisme, discriminatie, intolerantie en haat. We toetsen al ons beleid aan fundamentele vrijheden en democratische waarden. Het integratie- en emancipatiebeleid is integraal onderdeel van het beleid. We streven naar verbinding met de bewoners en stimuleren verbinding tussen bewoners onderling.

Taal & inburgering

Taal is een cruciale voorwaarde om mee te kunnen doen in de samenleving. Maar 66.000 mensen met een migratieachtergrond beheerst onze taal onvoldoende. Kinderen en volwassenen met een taalachterstand stimuleren we maximaal om de taal te leren. Taallessen en voor- en vroegschoolse educatie intensiveren we en maken we toegankelijker. We zetten fors in op duale trajecten, waarbij taallessen ook in de avond en in het weekend aangeboden worden, zodat deelnemers het leren van de taal beter kunnen combineren met een baan of vrijwilligerswerk. We intensiveren de pilot SamenHaags / Het Taalhuis. We waarderen de vele vrijwilligers die het professionele taal-aanbod ondersteunen.

Nieuwe Hagenaars kunnen – wanneer zij in Den Haag arriveren – rekenen op ondersteuning bij de administratie en toegang tot voorzieningen in de stad. Er is daarnaast een sluitend aanbod om hen te begeleiden naar werk, taalonderwijs, participatie en het kennismaken met de Nederlandse samenleving.

We lobbyen bij het Rijk voor middelen voor de invoering van de Wet Inburgering.

Diversiteit

We zien de diversiteit van onze stad graag terug in onze eigen organisatie en de organisaties waar we mee samenwerken. Diversiteit is dan ook een belangrijke pijler in ons personeels- en aannamebeleid. Dit komt terug in de samenstelling van sollicitatiecommissies. Anoniem solliciteren zetten we voort.

In ons subsidiebeleid zetten we in op inclusiviteit. Dit betekent voor ons dat individuele ontplooiing, ontmoeting, emancipatie en het creëren van verbindingen tussen gemeenschappen belangrijke criteria zijn.

We zetten in op een inclusief cultuuraanbod in de stad. We onderzoeken op welke manier we de geschiedenis van migratie in onze stad een plek kunnen geven, bijvoorbeeld in de vorm van een documentatie- en informatiecentrum.

We realiseren een monument ter nagedachtenis aan het slavernijverleden. Jaarlijks herdenken we het slavernijverleden en vieren we de afschaffing van de slavernij. We ontwikkelen samen met partners in de stad een educatief programma om kennis over het slavernijverleden onder alle Hagenaars te vergroten.

Optreden tegen discriminatie, racisme en intolerantie

We zetten in op een stevige aanpak van racisme en discriminatie. In de stadsenquête wordt de discriminatiebeleving periodiek gemeten. We maken discriminatie en racisme bespreekbaar, bijvoorbeeld met wijkgerichte voorlichting, ontmoeting en training.

We blijven doorgaan met de ondersteuning van de antidiscrimatievoorziening Den Haag Meldt. In samenwerking met de politie en de ombudsman blijven we ons inspannen om de aangifte- en meldingsbereidheid bij incidenten met discriminatie te verhogen.

We gaan discriminatie in Haagse horeca tegen door met de branche goede afspraken te maken, we blijven ook mystery guests inzetten. Discriminatie in de sport, op de woningmarkt en op de arbeidsmarkt, willen we bestrijden. We bekijken welk instrument hiervoor het beste past. Ook in onze samenwerking met uitzendbureaus stellen we strenge eisen ten aanzien van discriminatie. De gemeente werkt niet samen met uitzendbureaus die zich niet conformeren aan het beleid van ABU en NBBU.

Haatzaaien

Als de grenzen van de rechtsstaat worden overschreden, grijpen we in. Haatprediken, oproepen tot geweld of intolerantie is onacceptabel. We beëindigen de samenwerking met scholen, religieuze instellingen en maatschappelijke organisaties die deze wettelijk grenzen overschrijden. Discriminatie en het zaaien van haat tolereren we niet. Organisaties die dergelijke uitingen doen krijgen geen subsidie.

Verborgten vrouwen

Verborgten vrouwen zijn vrouwen die niet of beperkt het huis uit mogen. Ze worden vaak bang gemaakt door dreigementen en door fysiek geweld. In opdracht van de gemeente Den Haag is onderzoek gedaan naar deze problematiek. De afgelopen jaren zijn er in Den Haag al resultaten geboekt met de hulp aan vrouwen die in een isolement zitten. De aanpak om geïsoleerde vrouwen uit hun isolement te halen door middel van onder andere huisbezoeken, zetten we voort.

Emancipatie

Begin volgend jaar verschijnt de nieuwe gemeentelijke visie op emancipatie. Daarin hebben we aandacht voor mensen met een beperking, vrouwenemancipatie en LHBT+.

Samen met COC Haaglanden blijven we werken aan voldoende voorlichtingsmomenten voor de Haagse jeugd over seksuele en genderdiversiteit. We zorgen voor positieve zichtbaarheid hiervan in eigen uitingen en evenementen. We stimuleren zorginstellingen om de Roze Loper te halen. Met de politie gaan we in gesprek om de inzet van Roze in Blauw te verbreden. De gemeente stimuleert ook de komende periode het gemeentelijke medewerkersnetwerk Den Haag Pride.

In de gemeentelijke visie op emancipatie zal aandacht zijn voor de economische zelfstandigheid van vrouwen en maatschappelijke participatie. Extra aandacht hierbij hebben we voor vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond. Ook is er in de visie aandacht voor het emancipatieproces van mannen.

De gemeente Den Haag streeft naar gelijkwaardigheid in de eigen organisatie. We onderzoeken of er bij de gemeente Den Haag sprake is van een loonkloof tussen mannen en vrouwen. Zo ja, dan nemen we hierop maatregelen.

Inclusie van mensen met een beperking

Haagse inwoners met een beperking moeten volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. In 2016 ratificeerde Nederland het VN-verdrag voor de rechten van personen met een beperking. Den Haag is één van de koplopergemeenten vanuit de VNG. Met onze lokale inclusie-agenda geven we lokaal invulling aan het VN-verdrag. Toegankelijkheid en inclusie voor mensen met een beperking krijgt een vanzelfsprekende verankering in alle beleidsterreinen. Dit varieert van fysieke toegankelijkheid tot bevordering op de arbeidsmarkt. Hierin werken we samen met lokale stakeholders en ervaringsdeskundigen.

We breiden het Toegankelijkheidsfonds uit met extra middelen. Via het Toegankelijkheidsfonds kunnen maatschappelijke organisaties subsidie aanvragen om hun fysieke, sociale of digitale toegankelijkheid te verbeteren. Ook horeca en winkeliers kunnen hiervan gebruik maken.

Statushouders

De programma's om statushouders te begeleiden, wegwijs te maken en te laten integreren zetten we voort. Den Haag huisvest statushouders fatsoenlijk. We zetten hierbij zoveel mogelijk in op zelfstandige woonruimte. Op groepslocaties met jongeren en in onzelfstandige wooneenheden wordt voldoende begeleiding en sociaal beheer ingezet. We hebben de voorkeur voor huisvesting in combinatie met andere doelgroepen zoals studenten, ouderen, en in combinatie met andere functies zoals broedplaatsen, bedrijvigheid en sportvoorzieningen. Particuliere organisaties in de samenleving die verschillende groepen en belangen vertegenwoordigen worden als volwaardig gesprekspartner betrokken.

We hebben aandacht voor de situatie waar statushouders uit komen en helpen hen met de psychische zorg die ze nodig hebben. We maken het makkelijker voor jongvolwassen statushouders om werkervaring op te doen door bureaucratische barrières te slechten. Nieuwkomers die zich de taal relatief makkelijk eigen maken, bieden we een versnelde taalopleiding aan. Zo kunnen zij sneller meedoen en doorstromen naar opleiding en werk.

Den Haag Centraal

Mooie en leefbare stad

Den Haag is een mooie stad. In de stad wordt geleefd. We werken hard om de stad aantrekkelijk en mooi te houden. Om dat te behouden maken we de buitenruimte mooier en groener. We koesteren het sportieve karakter van Den Haag, door sportverenigingen te ondersteunen en in te zetten op meer sportmogelijkheden in de buitenruimte. We waarderen het cultuuraanbod als uiting van de veelzijdigheid van onze stad.

Sport

Den Haag biedt veel mogelijkheden om te sporten en te bewegen. Sporten verbindt, activeert en motiveert. Bewegen is gezond voor lichaam en geest en draagt bij aan een vitale stad waar het prettig wonen, werken en leven is. Topsport trekt ook mensen naar Den Haag en levert daardoor een belangrijke bijdrage aan een sterke Haagse economie. Daar plukken de Haagse inwoners de vruchten van.

Iedereen doet mee

Iedereen in Den Haag moet de mogelijkheid hebben om te sporten en te bewegen. Extra aandacht hebben we voor ouderen en mensen met een beperking. We zorgen voor een veilig sportklimaat voor de LHBT+ gemeenschap.

We zetten dus in op een toegankelijk en veilig sportklimaat voor heel Den Haag. Dat doen we onder meer door te investeren in voldoende passende sportvoorzieningen van goede kwaliteit in de buurt. En door sportvoorzieningen in de openbare ruimte te creëren.

We kijken naar de dekking van sportaccommodaties in elke wijk van de stad. In het bijzonder hebben we hierbij aandacht voor de groene zone in Den Haag Zuid (Uithof, Ockenburgh en Kijkduin), de Binckhorst, Schilderswijk en Transvaal. We vergroten de bekendheid van Den Haag Zuid als sport- en recreatiegebied.

Met behulp van de Leefbaarheids Effect Rapportage brengen we bij nieuwe ontwikkelingen ook de behoefte aan sportvoorzieningen in beeld. We onderzoeken de sportbehoefte in het stadsdeel Loosduinen.

In dichtbevolkte gebieden, zoals het CID, Schilderswijk/Transvaal en Bezuidenhout willen we op innovatieve manieren meer sportvoorzieningen creëren.

We investeren in het verhogen van de kwaliteit, duurzaamheid en toegankelijkheid van bestaande sportlocaties. We investeren in het verduurzamen van sportaccommodaties, ook helpen we sportclubs bij het gebruik van (landelijke) verduurzamingsmogelijkheden. We gaan accommodaties beter benutten tijdens uren waarop ze nu niet gebruikt worden en als uitvalsbasis voor sporters in de openbare ruimte. Kortom: we zorgen voor de ideale randvoorwaarden om sport toegankelijk te maken voor alle Hagenaars. Sportverenigingen worden hierin ondersteund. We onderzoeken waar behoefte is aan kunstgrasveldjes, speeltoestellen en groen-blauwe schoolpleinen. Ook loopt er een studie naar de verdere ontwikkeling van strandporten in Den Haag.

We werken samen met sportverenigingen aan een veilig sportklimaat, door middel van een gezamenlijk actieplan om geweld op en langs het veld tegen te gaan. Ook veiligheid in zwembaden is een belangrijk aandachtspunt. Ook is er aandacht voor fairplay en roepen we hufferig gedrag in de sport een halt toe. Discriminatie en racisme in de sport gaan we tegen en we roepen verenigingen op om aangifte te doen.

Sporten en bewegen werkt preventief

We hebben de ambitie om zo veel mogelijk inwoners de mogelijkheid te geven om te sporten, omdat bewegen een belangrijk onderdeel is van een gezonde leefstijl. Omdat je daar niet vroeg genoeg mee kunt beginnen, zullen sport, jongeren en volksgezondheid dan ook duidelijk terug komen in het Actieprogramma Preventie. We willen het percentage Hagenaars dat nu sportief actief is

verder laten stijgen door verschillen in sportdeelname weg te werken. We komen hiervoor met een concreet plan.

Buurtsportcoaches zijn een effectieve manier om Hagenaars in beweging te krijgen. Met dit project gaan we door. We willen dat deze coaches in meer wijken actief worden. Zo kunnen zoveel mogelijk Hagenaars een eerste kennismaking met sporten hebben. We breiden de capaciteit voor sportcombinatie-functionarissen uit.

Ook in onze eenzaamheidsaanpak zetten we in op sport en bewegen. Samen sporten en bewegen haalt mensen uit hun isolement.

We ondersteunen verenigingen die rookvrij willen worden of zijn.

Topsport: aanjager en verbinder

Topsport vermaakt, enthousiasmeert en motiveert. Den Haag kent veel mogelijkheden voor topsport. Topsporters weten Den Haag te

vinden. We zijn trots op onze Sportcampus Zuiderpark, die internationaal hoog staat aangeschreven en onlangs nog een internationale prijs in de wacht sleepte. Onze uitgestrekte kust is een prachtig podium voor topsportmogelijkheden.

In 2022 is Den Haag European Capital of Sport en vindt ook het WK Zeilen in Den Haag plaats. Dit jaar willen we niet ongemerkt voorbij laten gaan. De Special Olympics en de Invictus Games, die beide in 2020 in Den Haag plaatsvinden, benadrukken dat sport voor iedereen is. We zoeken voor deze evenementen samenwerking met omliggende gemeenten en andere partners in het land.

Bij topsportevenementen is het belangrijk dat ook de breedtesport hieraan kan meedoen, bijvoorbeeld door de organisatie van side-events. Hiermee willen we meer mensen motiveren om te sporten en bewegen: zien sporten, doet sporten.

ADO Den Haag is een partner van de gemeente bij tal van maatschappelijke activiteiten. We helpen ADO Den Haag in hun zoektocht naar een nieuwe trainingsfaciliteit.

Breedtesport en vrijwilligers

Sport vormt een prachtig verbindend element in onze stad. Verenigingen, (amateur)clubs en scouting zijn hierbij onmisbaar. Verenigingen en (amateur)clubs kunnen niet bestaan zonder de vele vrijwilligers. Vooral dankzij hen kent Den Haag een bloeiend sportleven. Onze verenigingen en vrijwilligers worden niet voor niets het cement van de samenleving genoemd. In de speciale aanpak Vrijwilligers krijgen deze sportvrijwilligers veel aandacht. Van de vrijwilligers wordt veel gevraagd en zij verdienen onze steun, zoals door het organiseren van deskundigheidsbevordering binnen verenigingen.

Bij het jaarlijkse Haags sportgala komt een prijs voor een clubscheidsrechter die zich heeft onderscheiden.

Kinderen krijgen met de Ooievaarspas en via Stichting Leergeld korting op contributie bij sportverenigingen en op sportattributen. We proberen het aantal meewerkende verenigingen uit te breiden en het administratieve proces voor clubs te vergemakkelijken. Ook proberen we met organisatoren van grote sportevenementen (zoals de CPC-loop) afspraken te maken over deelname van Hagenaars met een Ooievaarspas.

Buitenruimte

Spelen in de stad

We investeren in extra speelplekken voor kinderen en jongeren. In het verlengde van de motie 'Toegankelijkheid speelplaatsen voor kinderen met een fysieke/geestelijke beperking (met rolstoel)', maken we speelplekken rolstoeltoegankelijker. We leggen meer natuurspeeltuinen aan. Samen met Dunea gaan we watertappunten aanleggen bij speel- en sportplekken.

De schone stad

De medewerkers van het veegbedrijf werken hard om Den Haag goed schoon te houden, maar bijplaatsingen bij afvalcontainers en zwerfvuil blijven een doorn in het oog. We zijn gestart met de uitrol van vulgraadsensoren in ondergrondse restafval containers (oracs) die een seintje geven als de container bijna vol is, zodat deze tijdig geleegd kan worden. Om verkeerd aangeboden afval sneller op te ruimen, maken we het mogelijk om ook in het weekend meldingen te doen. In sommige wijken is de ervaren overlast van zwerfvuil en verkeerd aangeboden afval groot. Daarom onderzoeken we of we de 'hotspotaanpak' kunnen uitbreiden en intensiveren. We gaan door met de voorlichtingscampagne 'Schoon, doen we toch gewoon?' en de rattenaanpak waarbij op overlastlocaties gericht en integraal wordt gewerkt aan het terugdringen van de rattenpopulatie. Ook bestrijden we de overlast van meeuwen.

Door het plaatsen van meer zogenaamde oractuintjes kijken we of we bijplaatsingen verder kunnen voorkomen. Daarnaast komen er meer handhavers in de openbare ruimte. Zij handhaven en beboeten in het geval van verkeerd aangeboden afval.

Via een pilot willen we afval van scholen en bedrijven gaan ophalen om daar meer afvalscheiding te stimuleren.

Toegankelijkheid

We investeren in het verbeteren van de toegankelijkheid van de openbare ruimte, onder andere in de vorm van een toegankelijkheidsfonds. Daarom komt er een integrale toegankelijkheidsvisie, zodat toegankelijkheid de norm wordt. Ervaringsdeskundigen spelen een belangrijke rol in de totstandkoming van deze visie. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar toegankelijkheid voor mensen met een beperking, maar ook naar toegankelijkheid voor ouders met kinderwagens. We gaan

tevens de buitenruimte meer seniorvriendelijk maken, we maken onder meer een bankjesplan voor de hele stad. Voorafgaande aan aanpassingen in de openbare ruimte worden de effecten hiervan op de toegankelijkheid in kaart gebracht. Hulphonden zijn overal toegestaan, hierover gaan we winkels, horecagelegenheden en (gemeentelijke) instellingen informeren.

Ook zorgen we voor voldoende openbare toiletten voor iedereen, passend in het straatbeeld.

Een coördinerend wethouder gaat toezien op de uitvoering van dit beleid in alle beleidsterreinen.

Buitenruimte in de wijk

Na het opknappen van de wijken Bezuidenhout-Oost en Kraayenstein geven we een extra impuls aan het opknappen van Nieuw-Waldeck, Houtwijk en Mariahoeve. We verhogen het budget hiervoor aanzienlijk. Bij deze opknapbeurten wordt het groen en de bestrating aangepakt en wordt direct gekeken naar klimaatadaptatie, de veiligheidsbeleving en mogelijkheden voor ontmoetingsplekken voor de buurtbewoners. Tegelijkertijd houden we aandacht voor voldoende parkeerplaatsen voor auto en fiets. Ook straten waar klein onderhoud noodzakelijk is, houden onze aandacht. Zo creëren we samen met bewoners fijne buurten waar het weer veilig spelen en wandelen is en waar buurtgenoten elkaar kunnen ontmoeten. Parkeerterrassen kunnen een winkelstraat aantrekkelijker maken. Draagvlak van ondernemers en bewoners en de parkeerdruk zijn daarbij van belang en na het zomerseizoen worden dit weer parkeerplekken.

Begraven

Een eventuele particulier initiatief voor het aanleggen van een Islamitische begraafplaats zullen wij faciliteren. Hetzelfde geldt voor een uitstrooiplek voor Hindoes.

Cultuur, bibliotheken en erfgoed

Cultuur voor iedereen

In Den Haag is cultuur altijd dichtbij. Toegankelijkheid van kunst en cultuur voor iedereen is voor ons een belangrijk uitgangspunt. Dit is benadrukt in het Beleidskader Kunst en Cultuur 2021-2024 “Zee aan Mogelijkheden”. We geven meer aandacht aan kunst in de openbare ruimte, zodat inwoners op een laagdrempelige manier in aanraking komen met kunst en cultuur. We koesteren de huidige cultuurankers in de wijken. Andere instellingen stimuleren we om samen te werken met deze ankers, om zo ook nieuw en divers publiek aan te spreken. Engelstalig aanbod en non-spoken is van groot belang in onze stad met zoveel nationaliteiten, we blijven dit stimuleren. We investeren in een Popfonds om de Haagse popcultuur te ondersteunen.

Gezonde bedrijfsvoering, sterke culturele sector

We hechten aan een stabiele culturele infrastructuur en financieel gezonde instellingen. Een eerlijke betaling voor kunstenaars, ook als dat ten koste gaat van bezoekcijfers of het aantal producties. We stimuleren cultureel ondernemerschap en het naleven van de Code Cultural Governance.

Samen met culturele instellingen bekijken we de mogelijkheden om extra inkomsten te genereren door middel van een ticketshop voor de allerlaatste kaarten.

Cultuureducatie

We blijven investeren in cultuureducatie, zowel voor primair onderwijs als voor voortgezet onderwijs. We zorgen ervoor dat, via de Ooievaarspas en andere regelingen, Hagenaars de mogelijkheid houden om muzieklés te volgen en een instrument te huren.

Talentontwikkeling en makersklimaat

De waarde van kunst voor onze stad is groot. Van het prachtige aanbod aan amateurkunst tot de absolute wereldtop die huist en speelt in onze stad. In Den Haag is er voor elk wat wils, ook als je zelf actief kunst en cultuur beoefent. We koesteren de keten van diverse culturele instellingen die kunstenaars (nodig) hebben om zich verder te ontwikkelen. Culturele broedplaatsen zijn een belangrijk onderdeel in deze keten. Met de makersregeling geven we talenten op een laagdrempelige manier een steuntje in de rug.

Museumkwartier

Samen met culturele instellingen en andere organisaties werken we aan de ontwikkeling en versterking van het Museumkwartier, onder andere door culturele programmering in dit gebied.

We verkopen de voormalige Amerikaanse ambassade zodat een nieuwe eigenaar kan bijdragen aan de versterking van het Museumkwartier.

Amare

Tijdens deze raadsperiode zal Amare worden geopend. Deze plek vormt het culturele hart van Den Haag. De Haagse culturele topinstellingen die intrek nemen in Amare werken samen met elkaar en de stad om een brede programmering voor, met en door Den Haag te realiseren. De opening van Amare zal met een aansprekend cultureel programma en een openingsstuk laten zien dat dit een plek is voor alle Hagenaars en bezoekers van ver buiten onze stadsgrenzen.

Bibliotheek

De Bibliotheek Den Haag is dé plek voor informatie, persoonlijke ontwikkeling en ontmoeting. De Centrale Bibliotheek aan het Spui heeft vanwege het openbare karakter, de centrale ligging en het hoge publieksbereik potentie om uit te groeien tot het stedelijke

debatcentrum van Den Haag. Tevens hebben we geld vrijgemaakt om de Centrale Bibliotheek te moderniseren.

We doen onderzoek naar langere openingstijden van bibliotheken.

In 2020 wordt de nieuwe bibliotheek Bouwlust geopend. Deze bibliotheek wordt ontwikkeld samen met bewoners en sluit aan op de wensen uit de wijk.

Erfgoed

We zijn trots op het Haagse erfgoed. De gemeentelijke erfgoedpartners (Gemeente-archief, Archeologie en Monumenten) brengen dit samen in de nieuw te ontwikkelen Haagse Erfgoedkaart. Wij stimuleren het delen van kennis, geven van voorlichting en het promoten van deze rijkdom. We hebben deze periode speciale aandacht voor de toekomst van markante gebouwen, zoals kerkgebouwen

waarvoor samen met de eigenaar een nieuwe bestemming wordt gevonden of waarvan karakteristieke elementen terug moeten komen in een nieuw gebouw.

Ook besteden we aandacht aan de staat van het onderhoud van monumentale gebouwen waar ambassades in zijn gevestigd. We dringen sterk aan bij het Rijk op het aanspreken van de buitenlandse eigenaren op hun morele plicht het pand te onderhouden en bekijken of we zelf een rol kunnen spelen bij de aan-en verkoop van verwaarloosde panden.

Tenslotte besteden we speciale aandacht aan het behoud van het Tweede Wereldoorlog erfgoed. We beschermen de restanten van de Haagse Atlantikwall. We geven hier bekendheid aan en houden het toegankelijk voor bezoekers. Natuurlijk houden we hierbij rekening met de kwetsbare natuur waar deze restanten zich vaak bevinden.

Duurzame Stad

AFVALBRENGSTATION

Den Haag is een groene, gezonde en leefbare stad. En dat willen we behouden, voor alle bewoners en voor de volgende generaties. Het Haags Klimaatpact vormt hiervoor het fundament. We streven naar een klimaatneutrale stad in 2030. We investeren fors in de energietransitie en de verduurzaming van de gebouwde omgeving. We maken de lucht gezonder. Den Haag maakt werk van de circulaire economie. Duurzaamheid wordt een belangrijk onderdeel van ons economisch beleid. We vergroenen de stad door extra bomen te planten en we zorgen dat Den Haag bestand is tegen de gevolgen van de klimaatverandering.

Energietransitie

De uitvoering van de Kadernota Duurzaamheid wordt versneld, met meetbare mijlpalen op weg naar 2030. Deze enorme uitdaging lukt alleen als iedereen – bewoners, bedrijven en organisaties uit de stad – betrokken wordt en mee kan doen. Draagvlak, keuzevrijheid, betaalbaarheid en flexibiliteit zijn hierbij belangrijk.

Nieuwbouw en grootschalige renovatie wordt klimaatneutraal en dus ook zonder aardgas opgeleverd. De ambitie is om nog deze collegeperiode 25.000 – 30.000 bestaande woningen van schone energie te voorzien of daarvoor voorbereidingen te treffen. Woningen die in slechte staat zijn, hebben onze extra aandacht. Dat geldt ook voor bewoners die niet de mogelijkheid hebben om zelf hierin te investeren.

De inzet bij de afspraken met woningcorporaties is dat na verduurzaming van de woning de lasten niet stijgen. In de wijkenergieplannen wordt afgesproken wanneer een buurt wordt losgekoppeld van het aardgas en wat het alternatief is.

Bewonersinitiatieven ondersteunen we actief. Als het mogelijk is, breiden we deze over de stad uit. Ook initiatieven om mensen te helpen met het nemen van maatregelen voor een lagere energierekening steunen we. In voorkomende gevallen koppelen we deze initiatieven aan de schuldenaanpak. Ook vanuit schuldenpreventie en welzijnswerk leggen we de koppeling met maatregelen voor een lagere energierekening. Op die manier dragen we bij aan het verkleinen van energiearmoede.

We zien kansen voor de Leiding door het Midden – de warmtetransport van Rotterdam naar Den Haag. We verbinden een aantal harde voorwaarden aan onze medewerking: het netwerk moet geschikt gemaakt worden voor lokale warmte (zoals geothermie) en lokale

duurzame initiatieven krijgen altijd voorrang bij het leveren van warmte aan Haagse huishoudens. Hierbij moet ook sprake zijn van een open net en onafhankelijk netbeheer. Afnemers blijven ook in de toekomst redelijke tarieven betalen en dit wordt onafhankelijk getoetst. Tot slot moeten de bedrijven die deze restwarmte leveren, versneld verduurzamen.

We starten deze periode met de realisatie van tenminste drie nieuwe geothermiebronnen voor betaalbare, duurzame, lokale warmte. We investeren deze periode fors in de energietransitie en de verduurzaming van de gebouwde omgeving en in klimaatadaptatie. 30 procent van de opbrengst van de verkoop van de aandelen Eneco wordt onder andere geïnvesteerd in een deels revolverend energietransitiefonds. Met dit fonds voorfinancieren we onder meer het isoleren en verduurzamen van huizen en warmtenetten. Hiermee profiteert iedereen van een lager energieverbruik. We onderzoeken hoe de gemeente

huiseigenaren via fiscale maatregelen of erfpacht kan stimuleren om te verduurzamen. De energietransitie levert de stad veel banen op. Om voldoende vakmensen op te leiden, krijgen initiatieven als de Energieacademie en het Kennis en Praktijkcentrum Energietransitie navolging. We werken hierbij samen met onderwijsinstellingen en ondernemers in de stad. Den Haag zet meer in op het naar de stad halen van duurzame, groene en energiezuinige bedrijven. Duurzaamheid is een belangrijk onderdeel van ons economisch beleid.

Circulaire economie, voedsel en afvalscheiding

Den Haag maakt werk van de circulaire economie. Er komt een plan om grondstoffen voor de stad te behouden en her te gebruiken. Hiermee creëren we banen. We zetten in op de deeleconomie. In Den Haag bannen we alle toepassingen van eenmalig gebruik van plastic zoveel mogelijk uit. Het initiatief van de gemeente en ondernemers van de Haagse

markt moet hiermee navolging krijgen; de Haagse Markt doet als eerste grote markt van Nederland plastic tasjes in de ban.

Haagse initiatieven gericht op het lokaal en regionaal produceren en promoten van voedsel, helpen we verder. We gaan aan de slag met het initiatiefvoorstel 'Duurzaam voedsel: nog een tandje bijzetten'.

We werken aan de vermindering van afval. Scholen geven we de mogelijkheid gescheiden afval aan te leveren. Ook zetten we er fors op in dat bedrijven hun afval gescheiden aanleveren. Het aantal inzamelpunten voor Plastic, Metalen, Drinkpakken (PMD) wordt verdubbeld en als het kan worden afvalstoffen ondergronds geplaatst. Waar mogelijk worden ook ondergrondse containers (oracs) geschikt gemaakt voor gescheiden afvalinzameling. We zetten maximaal in op bronsscheiding van onder meer PMD, glas, papier en GFT en benutten de

mogelijkheden van nascheiding. Bij nascheiding worden materialen die niet vooraf gescheiden zijn, maar wel hergebruikt kunnen worden, achteraf uit het restafval gehaald.

Groene, klimaatadaptieve en diervriendelijke stad

Door klimaatverandering nemen extreme weersomstandigheden, wateroverlast en hitte toe. Voor een leefbare stad is meer groen essentieel. We voeren het initiatiefvoorstel 'Bomen maken de stad: buiten de gebaande paden op zoek naar ruimte voor extra bomen' uit. Ook onderzoeken we de mogelijkheid om een bos aan te planten in de Vlietzone. We vergroenen speeltuinen. De pleinenaanpak, waarbij bewoners samen met de gemeente pleinen herinrichten en vergroenen, zetten we voort. We kappen alleen bomen als het aantoonbaar niet anders kan.

We willen meer groen in vooral de meest versteende wijken. We stimuleren bewoners

en organisaties actief om hun tuinen te vergroenen. Operatie Steenbreek wordt uitgebreid. We intensiveren de Duurzame Dakenjacht. Bij het verstrekken van duurzaamheids subsidies vinden we het belangrijk dat deze gaan naar initiatieven verspreid over de hele stad.

Als het riool wordt vervangen, koppelen we deze af van het regenwater. Om meer waterberging te creëren, bekijken we of we grachten weer kunnen openen, zoals we bij het Piet Heinplein doen. Klimaatadaptief en natuurinclusief bouwen blijft bij bouwprojecten en stedelijke ontwikkelingen de norm. Bewoners die last hebben van grondwater kunnen bij de gemeente terecht voor informatie en advies. De gemeente voert de uitkomsten van de arbitrage naar aanleiding van de grondwateroverlast in de Vogelwijk gemeentebreed uit. Omdat ecologische inrichting en -beheer van de publieke ruimte onze standaard is, leggen we onder meer natuurlijkvriendelijke oevers aan.

We houden ons aan het Kustpact over rust aan de kust. We koesteren onze stadsboerderijen en hun rol bij natuur- en milieueducatie. In de nieuwe nota dierenwelzijn staat het welzijn van dieren in onze stad centraal. Evenals het ondersteunen van (vrijwilligers)initiatieven. We steunen de komst van een walvisopvang- en studiecentrum.

De gemeente geeft het goede voorbeeld

Klimaat en duurzaamheid worden geborgd in de hele gemeentelijke organisatie, onder meer via de systematiek van de begroting. Medewerkers krijgen een aanvullende training om duurzaamheid te integreren in hun werk. Deze collegeperiode behaalt de gemeente Den Haag een certificaat behorende bij de CO₂-Prestatieladder, zodat we ons CO₂-reductiebeleid borgen in de organisatie. In deze periode moet de helft van het gemeentelijk vastgoed

dat wij zelf gebruiken (nagenoeg) energie-neutraal zijn. Voor de verduurzaming van (gemeentelijke) sportaccommodaties wordt vanuit de Eneco-middelen een eenmalige duurzaamheidsimpuls beschikbaar gesteld. Ook versnellen we het aanbrengen van energiezuinige straatverlichting. We helpen scholen en sportverenigingen met het doorvoeren van energiebesparende maatregelen.

Er komt een meldpunt waar bewoners en bedrijven regels die belemmerend werken voor verduurzaming en vergroening kunnen melden. Als het mogelijk is, worden regels aangepast of geschrapt. Duurzaamheid wordt een belangrijker onderdeel van onze inkoopopdrachten en aanbestedingen. Organisaties waarmee de gemeente een (subsidie)relatie heeft, spreken we actief aan op dit onderwerp. Bedrijven hebben de wettelijke plicht om te investeren in rendabele energiebesparingen. Met de Omgevingsdienst Haaglanden worden afspraken gemaakt over effectieve handhaving van deze verplichting.

We willen evenementen verduurzamen. Organisatoren stimuleren we hiertoe stappen te zetten. Verduurzaming en energiebesparing worden ook opgenomen in de vergunningsvoorwaarden.

Luchtkwaliteit

Op sommige plekken in de stad, zoals de Vaillantlaan en de Javastraat, is de luchtkwaliteit nog onvoldoende. Daarom blijft de coalitie zich inzetten om de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren. We streven naar de norm van de wereldgezondheidsorganisatie WHO.

De bouwlogistiek in Den Haag kan worden verbeterd en verduurzaamd. Gezien de forse bouwopgave wordt hier flink op ingezet. Wij zoeken naar maatregelen om onze stikstofuitstoot te verlagen, om zo bouwprojecten door te kunnen laten gaan en de natuur te herstellen.

Er wordt samen met ondernemers actief gewerkt aan schone manieren van bevoorradening van winkels en bezorging van pakketten. We werken mee aan een distributiecentrum aan de rand van de stad ter versnelling van de doelen die in het Convenant Stedelijke Distributie zijn vastgelegd.

Met de invoer van een milieuzone worden de meest vervuilende bestel- en personenwagens uit het centrum geweerd. We gaan door met de subsidieregeling om vervuilende auto's en brommers in te ruilen. Tweetaktbrommers met een bouwjaar ouder dan 2011 zijn in 2020 in heel Den Haag verboden. Een beperkte uitzondering wordt gemaakt voor oldtimers onder deze tweewielers.

Door het aanleggen van meer oplaadpunten voor elektrische auto's, als het kan in bestaand straatmeubilair, zal het wagenpark in Den Haag in snel tempo versnellen. Waar de parkeerdruk hoog is, blijven we werken met venstertijden voor elektrische auto's.

Samen met de taxibranchen maken we verdere afspraken hoe de taxivloot elektrisch kan worden.

In de Scheveningse Haven verbeteren we het aanbod van walstroom voor ook grotere schepen.

Den Haag blijft zich inzetten om de maximumsnelheid op de omringende snelwegen A4, A12 en A13 te verlagen om de uitstoot van schadelijke stoffen en geluidsoverlast te beperken. Dit om de luchtkwaliteit in Leidschenveen-Ypenburg te verbeteren.

We bespreken met touringcarbedrijven of zij onze stad aan kunnen doen met bussen zonder of met minder uitstoot. De touringcarparkeerplaats op de Koninginnegracht wordt verplaatst.

Mobiele Stad

We willen dat onze stad de komende decennia bereikbaar, leefbaar en verkeersveilig blijft voor bewoners, ondernemers en bezoekers. Dat is ons uitgangspunt bij mobiliteit. Duurzaamheid en de menselijke maat zijn twee belangrijke criteria. Dus geven we ruim baan aan de fiets, maken we sprongen met het OV en geven we ruimte aan schoon vervoer en verbeteren we ook de doorstroom van het autoverkeer.

Schaalsprong Openbaar Vervoer

We willen meer mensen verleiden om het OV te gebruiken en bovendien de huidige overbelasting van het tram-, en randstadrail-netwerk verbeteren. Daarom investeren we de komende jaren fors in de Schaalsprong OV. Belangrijke projecten hierbij zijn de Konings- en Leyenburgcorridor, voor een goede verbinding met Zuidwest en de ontsluiting van de Binckhorst.

Voor het Haagse OV zijn de belangrijke uitgangspunten, zoals vastgelegd in het raadsvoorstel Schaalsprong OV, de betaalbaarheid en fijnmazigheid. Bij de uitwerking werken we samen met bewoners en met belangenorganisaties zoals Rover. Met de provincie, de regio en het rijk verkennen we in het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) de optie voor een rechtstreekse lightrail van Zoetermeer via de Binckhorst naar Scheveningen. Deze verkenning volgt op de afgesproken maatregelen voor de verbetering van het OV en de fietsmobiliteit op de Binckhorst.

Op korte termijn investeren we in ruimere tramstellen en onderzoeken we manieren om de reistijd op belangrijke tramtrajecten te versnellen. Samen met de regio zoeken we naar de beste plek voor een nieuwe tramremise. Met de gemeente Westland en de Metropool Regio Den Haag (MRDH) kijken we naar de mogelijkheid van een hoogwaardige OV-verbinding. Dit biedt ook de kans om

Vroondaal beter toegankelijk te maken, waarbij we ook oog hebben voor een oplossing op de korte termijn.

We willen OV tot aan de randen van de stad. We bekijken per gebied wat hiervoor de beste oplossing is.

De komende jaren maken we samen met de MRDH en de HTM alle tram- en buslijnen en de perrons toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Met de NS en Prorail werken we aan de verbetering en toegankelijkheid van stations. Wij zetten ons in voor goede internationale verbindingen, zoals een directe treinverbinding met Düsseldorf en goede aansluitingen per internationale bus naar andere Europese steden.

Ruim baan voor de fiets

De strategie Ruim Baan voor de Fiets 2040 is het uitgangspunt voor het fietsbeleid in onze stad. Met deze strategie willen we dat meer Hagenaars gaan fietsen. Speciale aandacht hierbij hebben we voor wijken waar de fiets weinig gebruikt wordt. Ruim Baan voor de Fiets wordt nu uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Fiets.

De Velostradatracé en het Trekfietstracé vormen belangrijke schakels in het regionale fietsnetwerk. Samen met de provincie, MRDH, het rijk en regiogemeenten pakken we de aanleg hiervan voortvarend op. Het onderzoek naar de verhouding tussen wandelaar en fietser in het centrum wordt afgerond. Net als het onderzoek naar de herinrichting van de

Gedempte Gracht. Dit onderzoek moet duidelijk maken of de fietser tijdens drukke winkelmomenten daar, in plaats van op de Grote Marktstraat, veilig kan rijden. Ook onderzoeken we de beste en betaalbare oplossing om de doorstroming op de kruising Zuid-Hollandlaan/Raamweg voor fietser én automobilist te verbeteren.

De komende jaren wordt het sterfietsnetwerk verder uitgebreid. Zo wordt de Hoefkade, na de afsluiting voor doorgaand autoverkeer, fietsvriendelijk ingericht.

De stallingscapaciteit op drukke plekken (Buitenhof en Centraal Station) en in woonwijken wordt flink uitgebreid voor alle soorten fietsen. Er komt een programma om de combinatie openbaar vervoer en fiets te verbeteren met onder andere meer fietsparkeerplekken bij OV-haltes.

De weesfietsenaanpak wordt stadsbreed voortgezet en waar nodig versterkt. Rondom scholen nemen we extra maatregelen om de veiligheid van leerlingen en ouders die te voet en per fiets naar school komen te verbeteren. Schoolzones worden versterkt. Samen met scholen gaan we schoolfietsroutes veiliger maken, fietsroutes naar sport- en speelterreinen nemen we in deze aanpak mee.

Veiligheid in het verkeer

De coalitie maakt een punt van nul verkeersslachtoffers. In woongebieden wordt 30 km/u de norm. Om de veiligheid ook op de 50km/u wegen te verbeteren, zullen we samenwerken met de politie en het Openbaar Ministerie om meer snelheidscontroles uit te voeren. Ook onderzoeken we de mogelijkheid om trajectcontroles uit te voeren en innovatieve maatregelen tot snelheidscontrole toe te passen. Verkeerslessen op basisscholen worden voortgezet. De rijvaardigheidslessen voor auto, scooter en e-bike voor ouderen blijven we steunen.

Brom- en snorfietsen willen we scheiden van de fietsers op het fietspad. Er loopt nu een onderzoek om te kijken waar dit mogelijk is.

(Auto)bereikbaarheid Den Haag

Goede bereikbaarheid is belangrijk voor de Haagse economie. Daarom willen wij op de doorgaande wegen de doorstroming verbeteren.

We werken aan ongelijkvloerse kruisingen op de Lozerlaan/Erasmusweg en het Hildebrandplein, aan de verbetering van de doorstroming op de Neherkade, de afronding van de Rotterdamsebaan, aan de aanleg van de parallelstructuur op de A4 en de verbreding van de Erasmusweg. We onderzoeken de verbetering van de doorstroming op de Lozerlaan als belangrijke ontsluitingsweg voor Loosduinen en Escamp.

Het centrum wordt aantrekkelijker voor bewoners en bezoekers als er minder auto's rijden en als er minder auto's op straatniveau geparkeerd staan. Bezoekers die met de auto komen, worden daarom naar parkeergarages geleid. In de Denktank Centrum-Noord werken bewonersorganisaties aan maatregelen om het doorgaande verkeer in dit gebied te verminderen. De studie naar de verdieping van het Telderstracé wordt voortgezet en het kruispunt met de Scheveningseweg wordt ongelijkvloers. Hierbij wordt ook de mogelijkheid bekeken van een verdiepte tramverbinding naar de Internationale Zone en de haven door middel van een verbinding van de tracés van

lijnen 11 en 16. Er komt geen tramtracé over de Westduinweg.

We verkennen waar we meer Park & Ride/Bike plekken aanleggen om de drukte in de stad op te vangen.

In onze stad is geen ruimte voor een helikopterhaven.

Bruggen, kades en viaducten

Bruggen, kades en viaducten zijn belangrijke schakels in de stedelijke verkeersstructuur en daarmee onmisbaar voor een veilige, bereikbare en economisch aantrekkelijke stad.

Er ligt een structurele vervangings- en renovatieopgave. De met het Meerjarenprogramma Kunstwerken III ingezette uitvoeringsprogramma en de vervangingsagenda tot 2040 wordt voortgezet.

Parkeren & Leefbaarheid

De groei van de stad mag niet leiden tot een hogere parkeerdruk in woonwijken. Bij nieuwbouwprojecten geldt als norm dat de parkeerdruk op straat niet hoger mag worden. Daarom moet bij deze projecten een parkeeroplossing worden aangeboden en

worden er geen parkeervergunningen op straatniveau uitgegeven.

Voor deze projecten kan de parkeernorm vervangen worden door een gebiedsgerichte mobiliteitsnorm. Hierbij heeft de ontwikkelaar de ruimte om deze met (deel)auto's en -fietsen en OV-arrangementen in te vullen. We steunen initiatieven zoals de leefstraten en deelauto's. De bestaande bewonersgarages in Transvaal en Schilderswijk moeten beter benut worden. In overleg met bewoners ontwikkelen we maatregelen zodat er meer ruimte op straatniveau ontstaat.

Het bestaande vergunningen- en parkeerbeleid wordt deze periode geëvalueerd. In de wijken waar ook na invoering van vergunningparkeren de parkeerdruk hoog blijft, kan een beperking worden ingevoerd op het uitgeven van tweede en derde vergunningen.

De verhoging van de parkeerbaten wordt gerealiseerd door uitbreiding van het areaal waarbij hoge parkeerdruk en draagvlak onder de bewoners worden meegenomen, alsmede

door verhoging van de tarieven voor de derde parkeervergunning en volgende.

Om te zorgen dat bewoners met een vergunning ook daadwerkelijk een parkeerplek hebben in hun gebied, wordt in het uiterste geval een limiet ingesteld aan het totaal uit te geven nieuwe vergunningen. Of, als het wenselijk is om, in een buurt met een hoge parkeerdruk, een parkeergarage aan te leggen waar bewoners tegen een kostendekkend tarief op de exploitatie kunnen staan, werken we dat uit als alternatief.

De pilot Groen-Gele Zones wordt bij een positieve evaluatie uitgebreid naar andere niet-kernwinkelgebieden. Als het nodig is, worden parkeerregelingen voor mantelzorgers en vrijwilligers bij sportverenigingen en religieuze instellingen verbeterd. We onderzoeken een nieuw 'alleen-bewoners' parkeerstelsel in toeristische kernen van de kuststrook en het centrum, zodat bewoners in hun eigen straten kunnen parkeren.

Vanwege het fors stijgende gebruik van snorfietsen, bromfietsen en motoren moet voor deze vervoersmiddelen parkeerruimte gevonden worden. Hiervoor wordt een plan gemaakt.

Deelmobiliteit & Smart Mobility

We willen een efficiënt en betaalbaar transport-systeem introduceren. Dit doen we door particuliere initiatieven en grotere marktpartijen te ondersteunen om deelvervoer aan te bieden, zodat in alle Haagse wijken deelvervoer beschikbaar komt.

Dit jaar wordt de pilot deelfiets en deelscooter geëvalueerd, op basis van de pilot worden regels vastgelegd.

Smart mobility zoals parkeersensoren biedt kansen om zoekverkeer te verminderen en op drukke stranddagen een sneller alternatief te bieden.

Samen met Bereikbaar Haaglanden ondersteunen we bedrijven die hun werknemers verleiden om met het OV of op de fiets naar hun werk te gaan.

We blijven experimenteren met volautomatisch vervoer zoals HagaShuttle. De zelfrijdende HagaShuttle rijdt tussen de parkeerplaats van het Haga Ziekenhuis naar de hoofdingang.

Groeiende stad

Den Haag is een prachtige stad om in te wonen. De komende jaren stijgt het aantal inwoners. Er zijn daarom meer (betaalbare) woningen en voorzieningen nodig. Die willen we realiseren op zo'n manier dat de stad er beter van wordt en de leefbaarheid niet onder druk komt te staan. We maken daarom duidelijke keuzes waar we bouwen en stellen hoge eisen aan kwaliteit en duurzaamheid. We versoberen de gemeentelijke inzet op het economisch beleid. We voeren de economische visie uit en versterken de structuur van de Haagse economie. Dat zorgt voor meer banen. Een sterke economie zorgt ook voor een levendige stad.

Bouwen en wonen

Onze stad groeit. Er komen jaarlijks zo'n 5.000 inwoners bij. De vraag naar woningen voor starters, ouderen, gezinnen, jongeren en studenten is enorm, met betaalbare woningen voorop. We zetten daarom in op meer woningen voor alle segmenten op de woningmarkt, voor iedereen.

Nieuwbouw

We gaan uit van een jaarlijkse woningproductie van 4.000 woningen of meer per jaar. Voor nieuwbouw wordt de norm gehanteerd van minimaal 30 procent sociale huur en 20 procent middeldure huur. Voor nieuwbouw streven we ook naar 20 procent betaalbare koop. Dit realiseren we per project of per gebied, overal in de stad. Waar de norm in een betreffend gebied onverhoopt niet wordt gehaald, wordt dit elders in de stad gecompenseerd. Zo ontwikkelen we diverse en gemengde wijken met voldoende voorzieningen.

Woningcorporaties hebben primaat over nieuwe en bestaande sociale woningbouw. Als sociale huurwoningen worden gesloopt,

worden deze volledig gecompenseerd. Dit komt nog bovenop de nieuwbouwnorm voor sociale woningen. Voor studentenwoningen komt een kwantitatieve ambitie, naast de 30-procent-norm van sociale woningbouw.

Nieuwe middeldure huurwoningen blijven middeldure (max. consumentenprijsindex +1), ook als een nieuwe bewoner het huis gaat huren. We willen dat 10 procent van de nieuw te bouwen betaalbare koopwoningen wordt gebruikt voor verschillende woonvormen, zoals wooncoöperaties, groepswonen, zelfbouw en/of collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO).

Welk type woningen (sociale- en middeldure huur, koop) gebouwd worden, wordt vastgelegd in bestemmingsplannen / het omgevingsplan (beleidsregels), erfpachtcontracten en grondaktes.

De gemeente maakt sociale woningbouw, middeldure huur en betaalbare koop mogelijk door middel van het (actief) grondbeleid, via erfpachtvoorwaarden en ruimtelijke kaders.

Het is van belang dat CPO wordt ondersteund, daarom behouden we de Kavelwinkel. We zoeken naar nieuwe manieren van financiering binnen of buiten de gemeente. We willen dat de Kavelwinkel degelijk en onafhankelijk advies geeft, waarmee we iedereen die wil en kan in staat stellen zelf een woning te bouwen of een wooncoöperatie op te richten. Mensen kunnen in de Kavelwinkel ook advies krijgen over groepswonen en collectief opdrachtgeverschap in gestapelde bouw.

Er komt een fonds van € 50 miljoen (bron Enecomiddelen) voor sociale woningbouw en starters op de koopmarkt. Voor gebiedsontwikkeling (nodig voor onder meer een aantrekkelijke, groene buitenruimte en verkeersmaatregelen) en sociale woningbouw is 20 procent van de Eneco-middelen beschikbaar.

baar. Dit vullen we verder aan met nieuwe middelen uit de extra Rijksbijdragen. Landelijk is hiervoor 2x € 1 miljard beschikbaar. Een deel daarvan gaat naar Den Haag.

Bij gebiedsontwikkelingen zorgen we voor voldoende woningen voor gezinnen, ook in gestapelde bouw. Ouderen begeleiden we naar toegankelijker of kleinere woonruimte. We stimuleren nieuwe woonconcepten waarbij zorg dichtbij is georganiseerd, of waarin meerdere generaties gecombineerd kunnen wonen (kangoeroewoningen). We zetten in op meer groepswonen en zetten doorstroommakelaars in.

Bij herontwikkeling van de Twickelstraat, de Martelaren van Gorkumkerk, en de Plesmanweg wordt voldaan aan de norm van minimaal 30 procent sociale woningbouw. In het Poortgebouw komt zoals afgesproken een deel sociale woningbouw. In Duindorp willen we meer betaalbare starterswoningen, in het bijzonder op de Zeezwaluwstraat. Op het terrein van het voormalig Rode Kruisziekenhuis aan de Sportlaan en op het Bronovoterrein komt ruimte voor een zorgfunctie voor de buurt waarbij de woningopgave voor 30 procent socialer wordt.

Er wordt intensiever samengewerkt in de regio. Om Den Haag te ondersteunen bij de betaalbare woningbouwopgave vragen we de provincie om er voor te zorgen dat alle gemeenten in de regio een afdwingbare bijdrage aan de betaalbare woningvoorraad leveren en zich houden aan de afspraken die hierover gemaakt worden.

Er wordt extra geld voor betaalbare woningbouw aangetrokken door corporaties uit de regio en daarbuiten uit te nodigen om te investeren in Den Haag. Ook worden pensioenfondsen, banken en verzekeraars met een maatschappelijke opdracht gevraagd te

investeren in betaalbare huur en koop. Beleggers en ontwikkelaars zullen lagere afnameprijzen voor sociale woningbouw moeten verrekenen binnen hun project.

We richten nieuwe wijkontwikkelingsmaatschappijen (nieuwbouw en renovatie) op om op korte termijn op specifieke plekken in de stad meer sociale woningbouw te realiseren en te renoveren. Ook verduurzaming krijgt hierin een plaats.

Bestaande bouw

Splitsing en verkamering zet de leefbaarheid en het unieke karakter van de bestaande wijken in Den Haag onder druk. We handhaven het splitsingsverbod, waarbij splitsen mogelijk blijft in de vastgestelde uitzonderingswijken. We evalueren dit beleid voor het einde van deze collegeperiode.

Voor verkamering worden de regels strenger. Dit in het verlengde van het initiatiefvoorstel 'Laat 't Leefbaar, Verminder Verkamering'. Voor kamerverhuur aan meer dan 2 personen is in de hele stad straks ook een omzettingsvergunning nodig. Er komt een vergunningstelsel voor kamerverhuurders. We stimuleren eigenaren van grote woningen om kamers te verhuren aan studenten.

Goedkopere koopwoningen worden te vaak opgekocht en (duur) verhuurd (buy to let). Dit drijft de woningprijs op. Voor die wijken waar dit speelt wordt een instrument ontwikkeld zodat kopers zelf in hun woning gaan wonen (een zelfbewoningsplicht van 3 jaar). En om speculatie, prijsopdrijving en misstanden te voorkomen. In die wijken kunnen uitzonderingsgronden worden geformuleerd. Bijvoorbeeld als ouders een woning voor (studerende) kinderen kopen of verloederde of verwaarloosde panden worden verbeterd. De mogelijkheden van let to buy worden onderzocht. Dit betekent dat huurders een particuliere

huurwoning kunnen kopen. We starten met een pilot. Verhuurders, ontwikkelaars en andere geïnteresseerden van een particuliere huurwoning nodigen we uit om met een initiatief te komen.

We zetten alle instrumenten in om verkrotting, verloedering en malafide huisjesmelkerij tegen te gaan. Bij misstanden, verkrotting, leegstand en/of speculatie, gebruikt de gemeente haar bevoegdheden om misstanden te voorkomen en te bestrijden. De verkoop van bloot eigendom (erfpacht) is alleen mogelijk voor de eigenaar-bewoners en kleine ondernemers.

We breiden de capaciteit en de bevoegdheden van de Pandbrigade en het Huurteam uit. Bij misstanden in de particuliere sector wordt eerder en harder ingegrepen. Illegale praktijken zoals het vragen van sleutelgeld of intimidatie van huurders pakken we aan.

Liberalisatie en verkoop van sociale huurwoningen wordt voorkomen. Als de verkoop van sociale woningen nodig is voor zogenaamde kapitaalintensieve investeringen van corporaties (verduurzaming, renovatie, sloop-nieuwbouw), is het ons streven dat de woning wordt verkocht aan door bewoners op te richten wooncoöperaties. Bewoners worden hierin ondersteund.

De woonvergunning wordt ingezet om middeldure huurwoningen gericht toe te wijzen. Van verhuurders wordt verwacht dat ze redelijke huren vragen, ook als er een nieuwe huurder in de woning komt.

De kwaliteit en de voorzieningen van de woning bepaalt de prijs van de woning.

We gaan huurprijsontwikkelingen in de vrije sector strak monitoren. Indien verhuurders enorme huur(verhogingen) vragen, wordt de noodzaak groter om in te grijpen in de markt via de mogelijkheid voor een noodknop die momenteel door het Rijk ontwikkeld wordt.

Wij vinden woningonttrekking door bijvoorbeeld Airbnb onwenselijk. In lijn met het verscherpte Rijksbeleid brengen we Airbnb-verhuringen (en vergelijkbare platforms) beter in beeld en wordt strakker gehandhaafd op illegale vakantieverhuur. Als dit onvoldoende effect heeft, nemen we aanvullende maatregelen.

Onderhoud & verduurzaming gaan hand in hand

Op basis van de schouw van sociale huurwoningen worden er verbeter- en verduurzamingsplannen gemaakt. Tegelijkertijd met het energiezuinig maken van woningen wordt de vocht- en schimmelaanpak structureel ingezet. We gaan door met de onafhankelijke vocht- en schimmelexpert en we gaan een woning-APK invoeren. Dat is een keurmerk voor de kwaliteit en onderhoudsstaat van een woning.

Als er sprake is van een ongezonde woon-situatie wordt het makkelijker om een klacht in te dienen of een melding te doen. Voor de verduurzamingsopgave van woningen wordt verder verwezen naar de paragraaf duurzaamheid.

Doelgroepen

Veel mensen hebben het moeilijk op de woningmarkt op dit moment. Toch verdienen specifieke groepen en wijken met veel problematiek extra aandacht. Wijken met veel multiproblematiek gaan we ontlasten en versterken. Dit werken we uit in concrete maatregelen.

Met het realiseren van extra woningen voor zorgdoelgroepen en andere kwetsbare doelgroepen wordt het tekort aan plekken (maatschappelijke opvang, beschermd wonen, arbeidsmigranten, etc.) opgelost.

Afdwingbare afspraken over de huisvesting van kwetsbare groepen en de bouw van sociale huurwoningen in regionaal verband zijn nodig. We willen concrete afspraken maken met het Rijk, provincie en regiogemeenten over een meer evenwichtige verdeling. We vinden de inzet van flexibele woningen in de stad en de regio een serieuze optie. Ook voor het op gang brengen van de uitstroom uit de maatschappelijke opvang en voor zorgdoelgroepen.

Er verblijven veel arbeidsmigranten in onze stad. We spreken werkgevers en uitzendbureaus aan op hun verantwoordelijkheid voor fatsoenlijke en betaalbare huisvesting en goed werkgeverschap voor deze groep. We verwachten van organisaties dat zij minimaal het SNF-Keurmerk hebben en dus arbeidsmigranten huisvesten in locaties die voldoen aan de norm van de Stichting Normering Flexwonen. Het verbeteren van de registratie van arbeidsmigranten is een begin,

hierin willen we samenwerken met de Pandbrigade en de Inspectie SZW. De bescherming van migranten tegen misstanden wordt versterkt.

Den Haag zet zich in regionaal verband in voor een huisvestingsplan voor arbeidsmigranten. Zij hebben bij aankomst in Nederland vaak moeite om een betaalbare verblijf te vinden en zich te huisvesten. Uitgangspunten voor het plan zijn: voldoende, betaalbare woningen van goede kwaliteit, waarbij de lusten en lasten tussen gemeenten eerlijk verdeeld zijn. We vragen de provincie op de uitvoering van het plan toe te zien.

Om de doorstroom van sociale huur naar middeldure huur te verbeteren, krijgen mensen die kunnen doorstromen voorrang voor nieuwe middeldure huurwoningen. Daarbovenop maken we afspraken om een beperkt aantal schaarse beroepsgroepen zoals

docenten en politieagenten met voorrang te huisvesten. De voorrangspositie voor mensen die moeten verhuizen vanwege sloop of ingrijpende renovatie wordt verruimd. Dit geldt ook voor mensen die een woning nodig hebben vanwege een scheiding.

Bij sloop en nieuwbouw van sociale huur zorgen we ervoor dat mensen kunnen terugkeren. We zetten dit in de prestatieafspraken met corporatie en in het sociaal statuut.

Gebiedsgericht werken en wijkaanpak

We bouwen voort op de goede ervaringen uit de wijkaanpak Nieuwe Stijl, waarin de wijkaanpak veel breder is dan alleen de ruimtelijke inrichting. Activering, werkgelegenheid, betere huisvesting, differentiatie, veiligheidsaanpak, gezondheidsbevordering en ontmoeting moeten hand-in-hand gaan.

Zuidwest krijgt een krachtige aanpak (met Rijkssteun zoals in Rotterdam-Zuid). De gebiedsagenda's komen versneld tot stand, we benutten daarbij alle mogelijkheden uit de Regiodeal, de Woondeal en de extra aandacht die er is voor Zuidwest vanuit het Rijk. Een ambitieus sociaal programma is onderdeel van de plannen. Ook Laak en het Centrum krijgen extra aandacht. Woningen worden opgeknapt en er wordt geïnvesteerd in werk en ontmoeting.

In wijken die extra aandacht nodig hebben, zetten we wijkwerkers, wijkambtenaren en handhavers gericht in. Zij gaan op locatie samenwerken. Het doel hiervan is dat meer mensen actief en economisch zelfstandig worden en blijven en de leefbaarheid en veiligheid in deze wijken wordt vergroot. We willen dat wijkontwikkelingen in goede samenwerking met bewoners tot stand komen.

Bouwen met karakter

Voor de stedelijke ontwikkelingen in Den Haag is de Agenda Ruimte voor de Stad leidend. We zetten in op vergroening en verduurzaming. We voegen alleen woningen toe in wijken (verdichten) die daar beter van worden. Dit doen we in nauw overleg met de bewoners. Het karakter van de stad, wijk en buurt nemen we mee in stedelijke ontwikkelingen. We houden wijken groen en leefbaar. Kleinschalige nieuwbouw is alleen mogelijk als het past bij de wijk en voldoet aan de 30-20 doelstelling.

Grote gebiedsontwikkelingen vinden plaats in het CID, de Binckhorst en Den Haag Zuidwest. Het programma De Kust Gezond zetten we voort. In het CID en de Binckhorst worden de plannen uit de gebiedsvisies en de structuurvisie afgemaakt. De gebiedsagenda's vormen de kaders, waarbij (toekomstige) bewoners zoveel mogelijk worden betrokken. Hoogbouw is geen doel op zich, maar slechts een middel. We maken hierbij een afweging tussen stedenbouwkundige alternatieven en woningbouwambities.

Op de Binckhorst komen meer woningen bovenop de ambities van het omgevingsplan. We maken goede afspraken met de asfaltcentrale en overige bedrijven met een hoge milieucategorie over verplaatsing (zonder verlies aan werkgelegenheid voor de regio). De gemeente gebruikt de eigen grondpositie om op de Binckhorst een sociale woningbouw-opgave te realiseren, bovenop de huidige plannen.

Kleinschalige nieuwbouw en dakopbouw in bestaande wijken moet de bestaande architectuur overnemen en passend zijn in het straatbeeld onder meer door de gevelstructuur te volgen. Bij sloop van karakteristieke gebouwen, zoals sommige kerken, proberen we (gevel) elementen te behouden of terug te laten komen in de nieuwbouw. Grootschalige

gebiedsontwikkeling wordt toegepast in kwalitatief hoogwaardige, Haagse architectuur, waarbij we architecten, bewoners en ontwikkelaars uitdagen om te komen met een herkenbare bouwstijl die past in de Haagse stedenbouwkundige traditie. We maken de stad mooier en beter om in te wonen. Daarnaast onderzoeken we op welke wijze de functie van de stadsbouwmeester kan worden versterkt.

Participatie

De stad maken we samen. In overleg met de gemeenteraad en de stad zorgen we voor gedegen participatietrajecten met duidelijke spelregels. De betrokkenheid van bewoners en bedrijven is daarin cruciaal, net als draagvlak en vertrouwen uit wijken. De gemeente heeft de leiding in de participatietrajecten bij ruimtelijke ontwikkelingen. We dagen de mensen in de stad en deskundigen vaker uit om met eigen ontwikkelvoorstellen te komen en we stimuleren het debat over ruimtelijke ontwikkelingen.

We versterken de bewonersparticipatie, maken participatietrajecten beter bekend en laagdrempeliger. We willen voldoende voorzieningen bij nieuwe gebiedsontwikkelingen garanderen door op tijd een leefbaarheids-effectrapportage (LER) uit te voeren. Zodra het mogelijk is, voeren we de LER stadsbreed in, waarbij we inzicht per wijk krijgen in (neven-) effecten van nieuwe ontwikkelingen op de leefomgeving.

Bouwprocessen maken we transparanter voor bewoners en de gemeenteraad. Er komt een leidraad voor participatie, inspraak en communicatie bij stedelijke ontwikkelingen. Bij elke ontwikkeling is het de gemeenteraad en de stad helder wanneer inspraak en besluitvormingsmomenten mogelijk zijn. De gemeente gaat vaker op locatie werken bij gebiedsontwikkeling. Bouwen voor de Buurt vormt hierbij een inspiratiebron.

De positie van huurders wordt versterkt. Er komt een actieplan ter versterking van de rechten en inspraak van huurders in de particuliere en vrije sector. De positie van huurdersverenigingen als volwaardig overlegpartner in het tripartiet woonoverleg wordt verstevigd. Hier komt ook een expliciete rol voor particuliere huurders(verenigingen). De VVE-balie wordt uitgebreid tot een VVE- en huurdersbalie, waar mensen voor vragen en ondersteuning over kopers- en huurdersrechten terecht kunnen. De bereikbaarheid van de balie wordt verder vergroot.

Economie

Den Haag is een prachtige ondernemende stad met een hele sterke diensten- en overheidssector. We zijn ons bewust van het feit dat de economie van 2030 fundamenteel anders zal zijn dan die van vandaag. Daarom is de laatste jaren veel gebeurd om het economisch profiel van de stad te verbreden. Hoe we dit doen, staat beschreven in de Economische Visie Den Haag+ 2030.

Deze coalitie wil meer focus op de sectoren die van waarde zijn voor werkzoekenden met een praktische opleiding en mensen zonder startkwalificatie. We onderstrepen het belang van duurzaamheid en de maakindustrie als economische groeiclusters. De Haagse economie maakt onderdeel uit van de regionale economie. De regio heeft veel groeipotentieel die deze coalitie ten volle wil benutten.

Het gaat beter met de economie, maar we kunnen niet op onze lauweren rusten. Dat heeft ook de Rekenkamer beschreven in haar rapport 'Tel uit je Winst'. Ook blijft de banengroei achter en is er sprake van een mismatch tussen het aanbod aan werk en het arbeidspotentieel. Door deze mismatch te verkleinen, willen we meer mensen aan het werk krijgen.

MKB

Het Haagse MKB is goed voor meer dan de helft van de banen in onze stad. We zijn trots op de grote diversiteit van ondernemerschap in al onze wijken. We onderschrijven het belang van het MKB als grootste werkgever en voor onze economie. In de Haagse ondernemersagenda staat het MKB centraal. De groei van het Haagse MKB stimuleren we onder andere door het verbeteren van bedrijventerreinen en bedrijfsruimten. Veel ondernemers ervaren problemen met pandeigenaren. Ook ondersteunen we MKB'ers met informatie over huurrecht.

Bedrijfsruimte

De bedrijfshuisvestingsstrategie zetten we voort. Bedrijfsverzamelgebouwen zijn belangrijk voor startende ondernemers als betaalbaar onderkomen. We brengen mogelijke locaties voor nieuwe kantoren en bedrijven in kaart en stimuleren de ontwikkeling hiervan.

Winkelgebieden

Winkelstraten zijn van belang voor de economie en het woongenot. We gaan leegstand tegen met vernieuwende concepten zoals retail-innovatie (blurring, pop-up winkels). Samen met de winkeliers zorgen we voor aantrekkelijke en veilige winkelstraten en gaan we verloedering van straten tegen. We hebben daarbij ook aandacht voor winkelgebieden buiten de hoofdwinkelstructuur. De winkelmanagers blijven we versterken, net als de Bedrijfsinvesteringszones (BIZ). Bij winkelstraten die niet meer levensvatbaar zijn als zodanig, zorgen we voor herbestemming. Leegstaande winkelpanden worden vaker omgezet in woningen of bijvoorbeeld (tijdelijke) fietsstallingen.

Binnenstad

Voor een goede ontwikkeling van de binnenstad voert de gemeente regelmatig overleg met onder meer BIZ'en, vastgoedeigenaren,

de binnenstad ondernemersfederatie (BOF), Koninklijke Horeca Nederland en bewoners over de toekomst van de binnenstad.

Ondernemersvriendelijke stad

We willen een ondernemersvriendelijke stad blijven: regels zijn eenvoudig en de communicatie is helder. De dienstverlening versterken we via de Haagse Ondernemersagenda. We ondersteunen startende ondernemers. We blijven ondernemers intensief betrekken bij de beleidsvorming. Ook spelen we in op de behoefte van ondernemers om vaardigheden te ontwikkelen (leven lang leren) en in te spelen op digitalisering.

We zijn blij met de 8.000 familiebedrijven die onze stad rijk is. Ze hebben een grote maatschappelijke betrokkenheid bij de stad en bij de vele verenigingen in onze stad. De gemeente kan hen onder meer ondersteunen bij overnames of in de wens om te exporteren. De Zilveren Ooievaar, de jaarlijkse prijs voor ondernemers, breiden we uit met een ereprijs voor familiebedrijven die zich bijzonder inzetten voor de samenleving.

We werken aan een uniforme nadeelcompensatieregeling voor de hele stad.

Wijkeconomie

We zijn trots op de Haagse Markt en de omgeving: een bruisend winkelgebied met een uniek karakter, het Haags Veen. We gaan dit gebied actief helpen ontwikkelen en dragen dit uit in onze stadspromotie.

De diverse en innovatieve middenstand (wijkeconomie) kan op onze steun rekenen. We gaan op zoek naar regels die het ondernemers onnodig moeilijk maken en bekijken hoe we deze regels kunnen vereenvoudigen en waar mogelijk schrappen.

De evaluatie naar de effecten van de zondagavondopenstelling op de leefbaarheid in de binnenstad en op de arbeidsomstandigheden, halen we naar voren.

Horeca

Een bloeiende horecasector zorgt voor levendigheid en vertier in de stad. De horeca is ook een belangrijke bron van werkgelegenheid, ook voor studenten. We hechten belang aan een

divers aanbod. Deze coalitie wil dat een bruisende en leefbare stad hand in hand gaan. Ook kijken we naar het aantal horecazaken in een straat en of de huidige onderverdeling in horecacategorieën nog toereikend is. Overlast die ten koste gaat van de leefbaarheid pakken we aan.

De haven

In onze Stad aan Zee is de Scheveningse haven een belangrijke plek. Wij stimuleren de verdere ontwikkeling van de Scheveningse haven als vestigingslocatie voor offshore dienstverlening en visserij. Bestaande bedrijven die willen uitbreiden steunen we. Ook stimuleren we de ontwikkeling van de Scheveningse haven tot een succesvolle broedplaats van innovatieve bedrijven die een link met de zee hebben.

Aansluiting onderwijs arbeidsmarkt

Voor een goede startkans op de arbeidsmarkt moeten beroepsopleidingen, op alle niveaus, aansluiten op de (regionale) arbeidsmarkt,

met name daar waar een tekort aan arbeidsplaatsen te verwachten is. Belangrijke sectoren waar veel banengroei verwacht wordt, zijn onder meer duurzaamheid, bouw, zorg, onderwijs en horeca.

Werkgelegenheid jongeren en ouderen

In samenwerking met werkgevers, het Werkgeversservicepunt en de servicepunten arbeid brengen we werkzoekende jongeren en ondernemers met elkaar in contact. We zoeken naar manieren om jongeren gebruik te laten maken van de netwerken van ondernemers en professionals in de stad. Er komt een update van de aanpak jeugdwerkloosheid met concrete acties voor de komende jaren. We gaan door met het actieplan 'Den Haag maakt werk' van ouderen.

We benutten het arbeidspotentieel van oudere Hagenaars zonder werk. We dragen bij aan hun inzetbaarheid via coaching, (om)scholing, coaching van zzp'ers, en talentontwikkeling.

Leven lang leren

Samen met ROC Mondriaan en de instellingen voor hoger onderwijs ontwikkelen we passende (bij)scholingstrajecten om kennis en vaardigheden van de (potentiële) beroepsbevolking up-to-date te krijgen en te houden (leven lang leren). We sluiten hierbij aan bij de 'human capital-agenda' zoals die in Zuid-Holland met overheden, bedrijven, onderwijs en opleidingen, is vastgesteld.

Duurzaamheid

Veel ondernemers specialiseren zich in duurzaamheid. We stimuleren ondernemers om duurzame producten en diensten te ontwikkelen. Dit aantal zal de komende jaren toenemen. Naast het inmiddels gestarte Kennis- en Praktijkcentrum Energietransitie en de Energieacademie, gaan we met onderwijsinstellingen en bedrijven in gesprek over de totstandkoming van nog meer vakgerichte opleidingen.

Maakindustrie

De maakindustrie verdient aandacht. Dit is een apart spoor in de economische visie, gericht op werkgelegenheid in bijvoorbeeld de bouw en de duurzaamheidssector. Zowel voor praktisch opgeleiden als voor hoger opgeleiden zien we kansen in de maakindustrie. Het composieten-cluster (een klein, groeiend, cluster van technologiebedrijven) in Leidschenveen-Ypenburg is het hart van de Haagse maakindustrie en een voorbeeld voor andere steden. We gaan op zoek naar meer bedrijven in de maakindustrie die zich willen vestigen in Den Haag en denken mee in de huisvestingsmogelijkheden voor deze bedrijven.

Kennis en ICT

Een sterke ICT- en creatieve sector en de vele kennisinstellingen zijn de motoren achter innovatie en groei. Hier kan en moet ook het lokale en regionale bedrijfsleven van profiteren. In Den Haag, stad van Vrede en Recht, wordt volop gewerkt aan innovaties die bijdragen aan een veilige, betere en rechtvaardige wereld. Drie economische profielen vormen het internationale gezicht van Den Haag: Legal & Policy Capital, waar we samen met het bedrijfsleven werken aan een rechtvaardige wereld; Impact City, waarin bedrijven en startups werken aan een duurzame wereld; en de Security Delta, waarin het bedrijfsleven, de overheid en kennisinstellingen werken aan een veilige wereld.

Samenwerking in de regio

Het belang van Den Haag stopt niet bij de gemeentegrenzen. Onze regio is een stedelijke agglomeratie, waarin inwoners en werknemers niet gebonden zijn aan gemeentegrenzen. We werken samen met de regio-gemeenten, de metropoolregio, de provincie en het Rijk om onze regio economisch sterker te maken.

Inclusief economisch beleid

De gemeente hanteert een social returnnorm (minimaal 5 procent) bij aanbestedingen en inkoop, we gaan hierover ook met bedrijven in gesprek. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt krijgen nadrukkelijk een kans.

Ons inkoopbeleid vindt plaats op Haagse voorwaarden: gericht op lokale werkgelegenheid, duurzaamheid en sociale (rand)voorwaarden zoals een inclusieve arbeidsmarkt. We dragen bij aan diverse bedrijfsnetwerken en koppelen netwerken aan elkaar waar dat van meerwaarde is. Middels het programma 'Startup in Residence' met provincie en Rijk, betrekken we innovatieve nieuwe bedrijven bij gemeentelijke vraagstukken. Dat houdt onze eigen organisatie ook up-to-date.

Den Haag op de kaart

Hofstad en regeringsstad

We zijn een trotse regeringsstad, met alle ministeries, het provinciehuis, instituten en instellingen. We dragen dit nationaal en internationaal uit via het profiel van Vrede en Recht en door tal van overheidsgerelateerde evenementen en activiteiten. Het overheidsprofiel is van grote waarde voor kennisontwikkeling en economische ontwikkeling in onze stad.

Toerisme

Het toerisme is een belangrijke banenmotor. De focus ligt op kwaliteit en onderscheidend vermogen: onze prachtige historische binnenstad, het grote aanbod van kunst en cultuur, de diverse wijkeconomie en ons mooie strand. We verspreiden onze attracties en evenementen over de stad, op de plekken waar dat mogelijk is, zodat de hele stad hier zoveel mogelijk van kan profiteren. We zijn tegelijkertijd voorbereid op mogelijke negatieve effecten van toerisme:

op de leefbaarheid, de woningmarkt en op arbeidsomstandigheden. We houden het centrum aantrekkelijk, ook wanneer het Binnenhof wordt verbouwd.

Evenementen en stadspromotie

Evenementen, groot en klein, dragen bij aan de levendigheid van de stad. De afgelopen jaren hebben we Den Haag met tal van activiteiten op de kaart gezet. Ook staat er een aantal grote culturele en sportevenementen in de planning. Dit is goed voor de stad. Bij het verstrekken van vergunningen hebben we oog voor het belang van omwonenden en voor de kwaliteit van groen. Toegankelijkheid van festivals en evenementen voor mensen met een beperking, duurzaamheid en een gratis drinkwatervoorziening zijn voorwaarden voor vergunning bij grote evenementen. Kleine evenementen ondersteunen we hierbij.

Bij het binnenhalen van congressen (met name meerdaagse) en evenementen en het ondersteunen en subsidiëren van evenementen gaan we effectiever samenwerken op het gebied van citymarketing en –branding. We benutten ons koninklijk profiel.

Internationale stad

66

Door aanwezigheid van de hoven en tribunalen en vele internationale organisaties, ngo's en VN-organisaties staat Den Haag wereldwijd bekend als internationale stad van Vrede en Recht. In dit brede veld van internationale (mensen)rechten werken veel mensen en organisaties aan een betere, veilige en rechtvaardige wereld. Hiermee is deze sector ook economisch belangrijke waarde voor de stad. Dit zien we terug in drie sterke economische profielen van Den Haag: Legal & Policy Capital (rechtvaardige wereld), Impact City (betere wereld) en Security Delta (veilige wereld).

Stad van vrede en recht

Wij vinden het belangrijk dat de 'Vrede en Recht-sector' verbonden is met de mensen in Den Haag. Vanwege de werkgelegenheid en om vrede, recht en veiligheid ook betekenis te geven in onze Haagse samenleving.

Betere wereld

We werken we samen met 100 steden (resilient cities) aan het vergroten van de veerkracht van onze stad en burgers. Ook zetten we stappen om in onze eigen stad de duurzame ontwikkelingsdoelen (sustainable development goals, SDG's) van de VN in te voeren. De SDG's zijn de 17 doelen om de wereld een betere plek te laten zijn in 2030. Deze doelen gaan onder andere over goede gezondheid, armoede, klimaat en onderwijs. We willen als Den Haag hierin een belangrijke bijdrage leveren.

Wij onderzoeken met het Rijk en de Carnegie-stichting de mogelijkheden om het Vredespaleis open te stellen voor inwoners en toeristen en hen daarmee de stad van Vrede en Recht optimaal te laten ervaren. Hierbij houden we vanzelfsprekend rekening met de beperkingen die het professionele gebruik door het Internationaal Gerechtshof en het Permanente Hof van Arbitrage stelt.

We blijven het Shelter City-initiatief ondersteunen.

Rechtvaardige wereld

Den Haag heeft de potentie om de Legal Delta van Europa te worden. Dit betekent dat we actiever gaan acquireren om meer (Europese) instellingen en internationale rechtsinstanties naar Den Haag te halen. Als er een Europese 'internet ombudsman' in het leven wordt geroepen, willen we dat deze zetelt in Den Haag.

Internationale inwoners

De internationale gemeenschap die werkt en studeert in Den Haag versterkt onze stad. Naast de traditionele, zien we een nieuwe groep internationals die zich voor langere tijd willen vestigen in Den Haag en die kiezen voor het reguliere onderwijs. Met programma's als

de Haagse Brug, het Embassy festival, de Internationale Open Dag blijven we ons inzetten om de internationale gemeenschap en de Haagse bevolking te verbinden. Onze dienstverlening is naast in het Nederlands ook zo veel mogelijk in het Engels beschikbaar.

Internationale samenwerking

De wereld komt steeds dichterbij en talent en kennis zit overal. Wij werken samen met steden en regio's in de wereld waarbij de meerwaarde wederkerig is. Bijvoorbeeld omdat er voor instituten en bedrijfsleven aan beide kanten mogelijkheden voor groei en werkgelegenheid zijn. We ondersteunen het MKB met internationalisering - het toegankelijk krijgen van de buitenlandse markt - want we willen helpen het exporterend vermogen van Den Haag en de Haagse regio te vergroten.

Gemeente en college

Integriteit

Goed bestuur is essentieel voor het vertrouwen van burgers in de politiek en de gemeentelijke organisatie. Het is dan ook van het grootste belang dat de integriteit van het stadsbestuur in al zijn geledingen boven iedere twijfel verheven is. Daarom is herstel van het vertrouwen een van de belangrijkste prioriteiten van deze coalitie.

Bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties moeten ervan kunnen uitgaan dat ieder besluit op een transparante, eerlijke en zorgvuldige manier tot stand komt en dat persoonlijke of andere belangen van bestuurders daarbij op geen enkele wijze een rol spelen. Betrouwbaar bestuur betekent ook dat te allen tijde over besluiten in het openbaar verantwoording wordt afgelegd en dat daartoe alle noodzakelijke informatie wordt verschaft.

Integriteit vergt voortdurende aandacht en alertheid. Een besluit om iets te doen of na te laten is immers een keuze waarbij verschillende belangen tegen elkaar worden afgewogen. Daarbij kunnen zich, ook op het vlak van integriteit, lastige dilemma's voordoen. Integer handelen vereist daarom een bestuurlijke cultuur waarin dilemma's en twijfels op een open en veilige manier met elkaar besproken kunnen worden. Codes en procedures kunnen zeker houvast bieden en helpen bij het vermijden van integriteitsschendingen. Maar uiteindelijk gaat het erom dat bestuurders en ambtenaren zich bewust zijn wat integriteit in concrete dagelijkse gevallen betekent. Daarom gaan we hierover met elkaar in gesprek.

De nieuwe coalitie is er alles aan gelegen de betrouwbaarheid van het Haagse stadsbestuur hoog te houden. De burgemeester heeft reeds het initiatief genomen zowel de huidige als de nieuwe wethouders aan een integriteitsonderzoek te onderwerpen. Tevens is inmiddels een intern meldpunt opgezet. Daarmee zijn de eerste stappen gezet. Maar er is meer nodig wil integriteit duurzaam verankerd zijn in het stadsbestuur. In aanvulling op het interne meldpunt zullen we een externe commissie van drie personen instellen die meldingen kan ontvangen en toezicht houdt op de naleving van integriteitsregels. De raad zal van het college een halfjaarlijks rapport ontvangen over de uitvoering van het programma.

Het college zal een gemeentelijk integriteitsprogramma ontwikkelen. Onderdeel daarvan is een standaard risico-analyse op integriteit bij gemeentelijke projecten om onafhankelijkheid te waarborgen en belangenverstrengeling te voorkomen. Naast gemeentelijke projecten kijken we daarbij ook kritisch naar bestaande procedures. Zo houden we vergunningprocedures tegen het licht, passen we vaker de wet Bibob toe bij vastgoedtransacties en verstrekken we subsidies altijd op basis van een subsidieregeling. Daarnaast dienen kwetsbare werkprocessen zodanig te worden ingericht dat de kans op integriteitsschendingen wordt geminimaliseerd.

De integriteit van het stadsbestuur is ook gebaat bij een duidelijke bestuursstijl. De coalitie streeft ernaar om tussen college en gemeenteraad een goede samenwerking te realiseren. Dit uit zich vanuit het college om raadsvoorstellen, kaders en visies helder te formuleren, voldoende tijd te bieden voor gedegen behandeling en afspraken te maken met de raad hoe beleid geëvalueerd wordt. Met een open houding vanuit het college naar alle partijen in de gemeenteraad versterken we de transparantie van het besluitvormingsproces en daarmee de kracht van het stadsbestuur.

Dienstverlening en participatie

Dienstverlening: de wijk in

Deze coalitie bestuurt open en transparant. Elke dag werken we aan een betere relatie met de stad en aan de betrokkenheid van inwoners. We communiceren open en duidelijk in wat we van inwoners vragen: wanneer ze kunnen meepraten en -beslissen en in wat ze kunnen en mogen verwachten van de gemeente. Onze dienstverlening loopt vlot. We belonen en stimuleren initiatieven van inwoners. We staan tussen de mensen en we werken aan steeds meer persoonlijk contact.

Dienstverlening: persoonlijk en digitaal

Met onze (digitale) dienstverlening houden we altijd rekening met mensen voor wie digitaal niet vanzelfsprekend is en met mensen met een beperking. In elke wijk is een goede plek waar iedereen, met en zonder afspraak, terecht kan voor informatie over diensten van de gemeente. Daar helpen we inwoners met digitale aanvragen en zorgen we dat mensen bij de personen komen die ze nodig hebben bij hun hulpvraag. Op deze plek werken we goed samen met onder andere welzijnsorganisaties, CJG's en (wijk)bibliotheken. We proberen zoveel mogelijk diensten in één gebouw onder te brengen. Als het nodig is gaan we ook naar inwoners en ondernemers thuis om hen te helpen.

Inwoners, ondernemers en instellingen mogen geen last hebben van de verschillen tussen onderdelen van de gemeente: wij zijn één gemeente. Voor MKB-ondernemers zorgen we voor goede digitale en fysieke informatievoorziening met een permanent loket.

Als we een dienst digitaal kunnen leveren, doen we dat, maar persoonlijk contact is altijd mogelijk. Den Haag heeft nu al het beste digitale loket, maar we willen nog beter worden. We vragen inwoners naar hun ervaringen met onze dienstverlening door middel van een periodieke klanttevredenheidsmeting en leren daar iedere dag van. We verbeteren onze dienstverlening iedere dag. We onderzoeken of een app met alle informatie over de gemeente mogelijk is.

Den Haag communiceert richting de bewoners en ondernemers in Helder Haags: we gebruiken begrijpelijke taal. Op onze website gebruiken we vaker beeld(iconen) voor mensen met een taalachterstand. Onze website verbeteren we steeds, zodat inwoners informatie die ze zoeken zo goed mogelijk kunnen vinden. Natuurlijk zijn we steeds bezig met de toegankelijkheid van alle informatie van de gemeente en met het beschermen van gevoelige informatie.

Van de stad naar de wijk

De verbinding tussen het stadhuis (waar beleid wordt gemaakt) en de wijk (waar beleid wordt uitgevoerd) moet beter. Er komt een actieplan van de stad waarmee de ambtelijke organisatie nog vaker in de wijken actief is. Dit om de wisselwerking met bewoners te versterken en beleid en uitvoering dichter bij elkaar te brengen. Ambtenaren moeten vaker in de wijk kunnen werken zodat ze problemen ter plekke op kunnen lossen.

Initiatieven, verzoeken en vergunningaanvragen van bewoners worden sneller beantwoord. De capaciteit van de gemeentelijke diensten wordt meer wijkgericht ingezet. Dit begint met een goed wijkplan. Wijkplannen staan aan de basis van het gebiedsgericht werken. Wijkplannen maken we voor elke wijk op basis van een goede samenwerking met bewoners en we voeren deze samen uit. Deze wijkplannen gaan in ieder geval ook over klimaatbeleid (Groene energiewijken), zorg & welzijn (Haagse tafels – 0-100 teams) en de omgevingsplannen.

Iedere wethouder is een aanspreekpunt voor een stadsdeel. Ze houden nauw contact met de wijk. Er zijn regelmatig spreekuren, wijkwandelingen en andere vormen van overleg.

Betere participatie

De gemeente wil zo veel mogelijk persoonlijk contact en werkt aan oplossingen die zo praktisch mogelijk zijn. Zeker bij ingewikkelde zaken. Iedereen moet kunnen meedoen, of het nu gaat om het aanvragen van diensten of meepraten over ontwikkelingen in de wijk. Het moet in de genen van de gemeente zitten om te zien wanneer mensen niet makkelijk mee kunnen doen en hen proberen te betrekken.

De kwaliteit van participatie wordt beter. We leren van succesvolle trajecten, deze kennis gebruiken we voor andere diensten. Als het gaat over participatie begint het voor ons altijd met duidelijke verwachtingen naar inwoners toe. Als we als gemeente vragen aan inwoners om mee te denken, moet duidelijk zijn wat we met deze informatie gaan doen. Ideeën en oplossingen van inwoners zijn voor ons heel belangrijk. We bundelen alle kennis over participatie. Van daaruit kunnen we gemeentelijke diensten en inwoners adviseren over participatie.

In minimaal twee wijken experimenteren we met een bewonersforum. Dit is een middel om inwoners van de stad meer te betrekken bij politieke beslissingen. Op basis van loting wordt een groep inwoners gekozen die samen een onderwerp gaat onderzoeken en daar een beslissing over neemt of advies over geeft. De uitkomst van een burgerforum is niet zwart-wit (ja/nee) zoals bij een referendum, maar een afgewogen rapport en advies. Het initiatief voor een burgerforum kan uitgaan vanuit het college of vanuit de raad. Naast het burgerforum staan we ook open voor andere innovatieve initiatieven om de representativiteit te verhogen.

Datagedreven beleid

De gemeente maakt beleid vaker met behulp van data. Soms onderbouwen data nieuw beleid, soms leidt het tot slimme, praktische oplossingen. In geval van open data werken we samen met maatschappelijke partners en ondernemers. We waarborgen privacy en kijken goed naar de eventuele negatieve gevolgen die data en toepassingen kunnen hebben.

Financiën

De nieuwe coalitie moest op een lastig moment gevormd worden. Immers, er lag al een programmabegroting 2020-2023 ter behandeling bij de gemeenteraad. De coalitie heeft er voor gekozen de planning van de vaststelling van de begroting uit te stellen om zo de onderhandelingsresultaten financieel te kunnen vertalen. Dit leidt begin 2020 tot een nieuwe programmabegroting 2020-2023.

De coalitie heeft maatregelen afgesproken, zowel aan de lasten- als batenkant, die recht doen aan de financiële uitdagingen van de gemeente. Het akkoord bevat diverse ombuigingen en bezuinigingen waarvan circa € 18 miljoen incidenteel en structurele ombuigingen ter grootte van ruim € 20 miljoen in 2020 oplopend tot ruim € 53 miljoen in 2023. De baten zullen stijgen met een bedrag van € 12 miljoen in 2020 oplopend tot € 17 miljoen in 2023.

Desondanks zijn we in staat geweest ruimte te vinden om een aantal intensiveringen te realiseren. Incidenteel € 65,65 miljoen en structureel € 1,2 miljoen in 2020 oplopend tot € 6,1 miljoen in 2023.

Het financieel kader 2019-2022 is weergegeven in bijlage 2 van dit coalitieakkoord.

Budgettair beeld

Het financieel kader, zoals gepresenteerd in de Voorjaarsnota 2019, is het vertrekpunt geweest voor de onderhandelingen.

Het zijn met name twee majeure landelijke ontwikkelingen die om een antwoord vragen. Ten eerste de structurele tekorten in de jeugdhulp en de Wmo oplopend tot bijna € 50 miljoen in 2023. En ten tweede de lagere algemene uitkering van het gemeentefonds voor een bedrag van circa € 20 miljoen.

Intensiveringen

- structurele uitbreiding van de ambtelijke capaciteit op het terrein van de Bibob;
- incidentele middelen voor verbouwing/herinrichting van de Centrale Bibliotheek;
- structurele versteviging schuldenaanpak en armoedevoorzieningen;
- de voortzetting STiP-regeling t/m 2022;
- incidentele middelen ter verbetering van de toegankelijkheid van de stad voor mensen met een beperking;
- extra incidentele middelen voor de maatschappelijke opvang;
- het structureel verkleinen van de taakstelling op Welzijn;

- incidentele middelen voor het opknappen van de buitenruimte in de wijken Nieuw Waldeck, Houtwijk en Mariahoeve;
- structurele uitbreiding capaciteit handhavers;
- structurele uitbreiding capaciteit sportcombinatiefunctionarissen;
- een uitbreiding van de pandbrigade (financieel neutraal; extra capaciteit wordt gedekt door extra baten);
- een eenmalige ICT-impuls ambtelijk apparaat, voor de helft gefinancierd vanuit Eneco-middelen, tegelijkertijd beogen we hiermee een besparing in te boeken, via een inhouding op de loon- en prijscompensatie.

Zorg en jeugd

Het tekort op jeugdhulp en Wmo stelt ons voor een grote financiële uitdagingen. Den Haag doet een beroep op het Rijk om meer Rijksmiddelen. Een substantieel deel van de tekorten wordt buiten het programma Zorg en Jeugd opgevangen; een resterend deel binnen het programma. Hierbij gaat het om maatregelen die zijn gericht op het tegengaan van oneigenlijk gebruik, het beter aanbesteden op doelmatig en doeltreffend zorgaanbod en preventieve inzet en verbeterde indicatiestelling om de beweging van zware naar lichte zorg vorm te geven. De genomen maatregelen zijn kwaliteitsgericht. Hagenaars kunnen rekenen op de beste zorg en ondersteuning.

Lokale lasten

We hebben in Den Haag een laag lokaal lastenniveau. Om de financiële tegenwind het hoofd te bieden, heeft de coalitie ook deze posten in haar beschouwing betrokken. Dit mondt uit in het voorstel om de baten, verdeeld over diverse belastingsoorten, te verhogen, oplopend tot een bedrag van € 17 miljoen in 2023. Het betreft de volgende maatregelen:

- hondenbelasting: de hondenbelasting zal blijven bestaan (€ 2 miljoen, ingaande per 2021);
- parkeerbaten: de parkeerbaten zullen in 2020 stijgen met € 1 miljoen, oplopend tot € 2,5 miljoen in 2023. Dit door vergroting van de gebieden waar betaald parkeren geldt en de verhoging van de parkeervergunning van een derde en volgende voertuigen;
- toeristenbelasting: we verhogen het standaardtarief met € 0,75 per persoon per nacht (het lagere tarief stijgt met € 0,35). Deze tarieven worden gefixeerd tot en met 2022 (extra baten, voor 2021 € 2 miljoen). Daarnaast passen we de huidige regeling zo aan dat we voor toeristen die langer dan 21 nachten in Den Haag verblijven, toeristenbelasting in rekening brengen. Hiermee beogen we dat shortstay verblijfs gasten zich eerder inschrijven in de Basisregistratie Personen (BRP) zodat deze groep ook meetelt in de verdeling van het gemeentefonds;

- Onroerend Zaak Belasting: een ophoging van € 10 miljoen, ingaande in 2020. De effecten hiervan voor inwoners en bedrijven worden in onderstaande tabellen in diverse voorbeelden zichtbaar gemaakt, rekening houdend met de marktwaardestijging ten opzichte van het voorafgaande jaar.

Woning	2020	2019	Vershil (€)
WOZ-waarde	€ 226.000	€ 200.000	
OZB-eigenaren	€ 124,53	€ 108,20	€ 16,33

Niet-woning (eigenaar)	2020	2019	Vershil (€)
WOZ-waarde	€ 510.000	€ 500.000	
OZB-eigenaren	€ 1.332,12	€ 1.166,50	€ 165,62

Niet-woning (gebruiker)	2020	2019	Vershil (€)
WOZ-waarde	€ 510.000	€ 500.000	
OZB-gebruiker	€ 1.124,55	€ 984,50	€ 140,05

Eneco

Tijdens de onderhandelingen is het waarschijnlijke verkoopbedrag van Eneco bekend geworden. De gemeente Den Haag ontvangt, als de raad instemt met de verkoop van de Haagse aandelen, medio 2020 circa € 675 miljoen. De coalitie wil deze eenmalige middelen inzetten voor duurzame verbeteringen in de stad. Over de besteding zijn de volgende afspraken gemaakt:

- € 50 miljoen extra impuls voor betaalbaar wonen voor sociale woningbouw en starterswoningen;
- € 10 miljoen ICT-impuls gemeentelijk apparaat;
- het resterend bedrag wordt als volgt verdeeld:
  - 50% voor verbeteren duurzame mobiliteit (mobiliteitstransitie);
  - 30% duurzaamheid en energietransitie;
  - 20% verhogen kwaliteit in gebiedsontwikkelingen en sociale woningbouw;
- binnen de middelen voor duurzaamheid en het energietransitie worden voor twee projecten verduurzamheidsimpulsen gegeven, ieder voor € 12 miljoen. Vanaf 2021 is daar ook een taakstelling, in te boeken binnen de desbetreffende begrotingsprogramma's, ter grootte van € 1,5 miljoen aan verbonden: verduurzaming sportaccommodaties en verduurzaming openbare ruimte (energiezuinige straatverlichting e.d.).

- voor gebiedsontwikkeling en sociale woningbouw is de volgende verdeling afgesproken:
  - De Kust Gezond 15%
  - Laan van NOI 10%
  - CS-gebied 15%
  - HS-gebied 15%
  - Binckhorst 15%
  - Den Haag Zuidwest 30% (aangevuld met middelen uit de Regiodeal)

Al deze projecten vragen een aanzienlijke inzet van het ambtelijk apparaat. Dit zal organisatorisch en financieel uitgewerkt moeten worden, leidend tot het genereren van voldoende capaciteit (deels te bekostigen uit deze middelen en deels door het herprioriteren van bestaande capaciteit). Tevens zal een set van spelregels moeten worden ontworpen om de middelen zo effectief en efficiënt mogelijk te gebruiken.

Structureel financieel gezond, stabiliteitsvoorstel

De ontwikkeling van het gemeentefonds zorgt voor ongewenste schommelingen in de Haagse raming. Het gemeentefonds is met € 1.200 miljoen verreweg de grootste inkomstenpost van de gemeente. De algemene groei ervan, het zogeheten accres, is echter onzeker. We onderzoeken daarom de mogelijkheid om tot een solidere raming komen. Dit geeft rust in de begroting en voorkomt daarmee dat ad hoc aanvullende maatregelen getroffen dienen te worden.

Ontschotting

We blijven werken aan de ontschotting van (wettelijke) taken en de daaraan verbonden diverse budgetten, begrotingsposten en geldstromen. Bijvoorbeeld op het terrein van subsidies voor welzijn, sport, jeugd, integratie of cultuur. Zo kunnen initiatieven die bijdragen aan de gestelde doelen, maar nu niet binnen de kaders vallen, in aanmerking komen voor een subsidie. Binnen het sociaal domein hebben we soms met inwoners te maken met complexe meervoudige problematiek. Voor hen is het belangrijk dat het aanbod vanuit een 'ontschotte benadering' effectief wordt georganiseerd.

Deze ambitie zal waar mogelijk zijn organisatorische doorvertaling moeten krijgen; onder andere door het vormen en vaststellen van een kader dat hier ruimte voor biedt. Ook in het kader van de Omgevingswet en de belangrijke gebiedsontwikkeling is integraal werken aan de opgaven het uitgangspunt.

Bijlage 1 (Kandidaat-) wethouders

VVD

Boudewijn Revis **Financiën en Stadsontwikkeling**

1^e loco burgemeester

Financiën, Ruimtelijke Ordening, Gebiedsontwikkeling (CID, Internationale Zone, de Binckhorst, project Rotterdamse Baan, Stations, Scheveningen, programma De Kust Gezond), Strandbeleid, Centrale Vastgoedorganisatie
Stadsdeel Scheveningen

Kavita Parbhudayal **Zorg, Jeugd en Volksgezondheid**

6^e loco burgemeester

Zorg, WMO, Jeugd, Centra voor Jeugd en Gezin, Jeugd(gezondheids)zorg, Speelplaatsen, Ouderenbeleid, Gehandicaptenbeleid, Coördinerend wethouder toegankelijkheid, Publieke gezondheidszorg, Prostitutiebeleid, Ambulancezorg
Stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg

D66

Saskia Bruines **Economie, Internationaal en Dienstverlening**

2^e loco burgemeester

Economie, Binnenstad, Internationale Zaken, Campusontwikkeling, Innovatiebeleid, Smart city, Creatieve stad, Dienstverlening, ICT, Personeel en organisatie, Facilitaire zaken
Stadsdeel Haagse Hout

Robert van Asten **Mobiliteit en Cultuur**

7^e loco burgemeester

Mobiliteit, MRDH-vervoersautoriteit, Cultuur, Gemeentelijke lobbystrategie, Communicatie, Bibliotheken, Media, Erfgoed
Stadsdeel Segbroek

GroenLinks

Liesbeth van Tongeren

Duurzaamheid en Energietransitie

3^e loco burgemeester

Duurzaamheid, Milieu en Energietransitie, Luchtkwaliteit, Circulaire economie, Stadslogistiek, Inkoop, Afvalinzameling en -verwerking, Voedselstrategie, Verduurzaming gebouwde stad, Dierenwelzijn

Stadsdeel Laak

Bert van Alphen

Sociale zaken en Werk

8^e loco burgemeester

Sociale zaken en werkgelegenheid, Sociale werkvoorziening, Leerwerkbedrijven, Maatschappelijke opvang, Statushouders, Armoedebestrijding, Antidiscriminatie, Emancipatie en Integratie

Stadsdeel Centrum

CDA

Hilbert Bredemeijer

Onderwijs, Sport en Buitenruimte

4^e loco burgemeester

Onderwijs, Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt, Sport, Groen, Buitenruimte (inclusief markten, stadsboerderijen en handhaving), Stadsentrees, De Kern Bijzonder

Stadsdeel Loosduinen

PvdA

Martijn Balster

Wonen, Wijken en Welzijn

5^e loco burgemeester

Woonbeleid, woonruimteverdeling, Pandbrigade, Grondbedrijf, Gebiedsontwikkeling Zuid-West, Ruimtelijke ontwikkeling stadsdelen Escamp en Loosduinen, Welzijn, Wijken en Stadsdelen, Participatie

Stadsdeel Escamp

Bijlage 2 Financieel kader 2020-2023

Kader op hoofdlijnen

Financieel kader coalitieonderhandelingen 2019		bedragen x € 1.000			
Financieel kader	incidenteel	structureel			
	2020 e.v.	2020	2021	2022	2023
Voorjaarsnota	13.641	-22.270	-18.428	-14.530	-13.682
Nieuwe cao gemeenteambtenaren		3.000	3.000	3.000	3.000
Rente-ontwikkelingen (aanvullend op voorjaarsnota)	1.000				
Bijstelling algemene reserve	7.800				
Financiering geplande evenementen	-7.200				
Afdekken structureel tekort organisatie Verkiezingen		-600	-600	-600	-600
Compensatie wegvallende rijksvergoeding voor boetes openbare ruimte		-500	-500	-500	-500
Subtotaal generieke problematiek	15.241	-20.370	-16.528	-12.630	-11.782
Tekorten zorg bij ongewijzigd beleid (incl. 2018)	-21.600	-51.000	-50.000	-35.000	-35.000
Compensatie tekorten zorg door Rijk		11.332	11.332	PM	PM
Subtotaal zorg	-21.600	-39.668	-38.668	-35.000	-35.000
Totaal financieel kader	-6.359	-60.038	-55.196	-47.630	-46.782
Intensiveringen	-41.150	-1.200	-4.100	-6.100	-6.100
Maatregelen	71.800	29.143	55.043	60.561	58.111
Totaal Generaal	24.291	-32.095	-4.253	6.831	5.229
Kasschuif	-24.288	32.095	4.253	-6.831	-5.229
Begrotingssaldo	3	0	0	0	0

Kader op detail

bedragen x € 1.000	incidenteel	structureel			
		2020	2021	2022	2023
Intensiveringen (volgorde cf programma-indeling)	2020 e.v.				
Uitbreiding capaciteit gemeentelijk bureau Bibob (3 fte)		300	300	300	300
Verbouwing en herinrichting Centrale Bibliotheek	2.000				
In stand houden Armoedeveroorziening	2.000		500	500	500
Uitbreiden Schuldenaanpak		450	900	900	900
STiP-regeling voor de jaren 2020, 2021 en 2022 (€ 5 mln per jaar)	15.000				
Toegankelijkheidsfonds	3.500				
Extra inzet maatschappelijke opvang (incl. oplossen tekort 2019)	8.300				
Verkleinen taakstelling Welzijn	1.000		1.000	3.000	3.000
Buitenruimte Nieuw Waldeck, Houtwijk, Mariahoeve	9.350				
Uitbreiding capaciteit handhavers			500	500	500
Uitbreiding capaciteit Sportcombinatiefunctionarissen		450	900	900	900
Uitbreiding Pandbrigade (budgettair neutraal)					
Totaal Intensiveringen	41.150	1.200	4.100	6.100	6.100

Maatregelen	incidenteel	structureel			
	2020 e.v.	2020	2021	2022	2023
Maatregelen Zorg en Jeugd binnen het programma		20.643	22.643	24.643	24.643
Verzachting tekorten Zorg en Jeugd (indicatie: 6 in 2020, 6 in 2021 en 2,5 in 2023)	-14.500				
Verduurzaamheidsimpuls openbare ruimte (straatverlichting e.d.)	-12.000		1.500	1.500	1.500
Dekking verduurzaamheidsimpuls vanuit Enecomiddelen	12.000				
Verduurzamingsimpuls vastgoed en onderhoud Sportaccommodaties	-12.000		1.500	1.500	1.500
Dekking verduurzamingsimpuls Sportaccommodaties vanuit Enecomiddelen	12.000				
Niet uitvoeren plan buitenbad Zuiderpark			300	468	468
Versobering programma Economie en evenementen			4.000	4.000	4.000
Verlagen projectbegeleidingsbudget verplaatsing Geleen- en Doubletstraat (3x € 1 mln.)	3.000				
Mobiliteitsprojecten (fietspaden, wegen, vervangen infra) dekken vanuit Enecomiddelen			5.000	5.000	5.000
Schrappen budget herhuisvesten Koninklijke Bibliotheek	15.000				
ICT-impuls apparaat / inhouding op loon- en prijscompensatie apparaat	-20.000		8.600	14.100	16.000
Dekking ICT-impuls apparaat vanuit Enecomiddelen	10.000				
Belastingen en heffingen					
Hondenbelasting			2.000	2.000	2.000
Parkeerbaten (areaal alsmede 3e en verdere vergunning)		1.000	1.000	2.000	2.500
Toeristenbelasting		1.000	2.000	2.350	2.500
OZB		10.000	10.000	10.000	10.000
Financiële techniek					
Inzet activareserve voor zorgproblematiek 2019 + restant activareserve 2019	15.000	-3.500	-3.500	-3.500	-3.500
Voorfinanciering incidenteel tekort uit Enecomiddelen	33.300				-5.000
Aanvullende inzet activareserve	30.000			-3.500	-3.500
Totaal generaal maatregelen	71.800	29.143	55.043	60.561	58.111

Verdeling Enecomiddelen (indicatief bedrag € 675 miljoen); over de besteding zijn de volgende afspraken gemaakt

ICT-impuls gemeentelijk apparaat	10.000
Extra impuls voor betaalbaar wonen voor sociale woningbouw en starterswoningen	50.000
Subtotaal bestemde gelden	60.000

Het resterend bedrag (indicatief € 615 miljoen) wordt als volgt verdeeld:

Verbeteren duurzame mobiliteit (mobiliteitstransitie)	50%
Duurzame energietransitie	30%
waarvan gelabeld:	
Verduurzaamheidsimpuls Gemeentelijke sportaccommodaties	12.000
Verduurzaamheidsimpuls openbare ruimte (straatverlichting e.d.)	12.000
Verhogen kwaliteit in gebiedsontwikkelingen en sociale woningbouw	20%
hiervoor is de volgende verdeling afgesproken:	
- De Kust Gezond	15%
- Laan van NOI	10%
- CS-gebied	15%
- HS-gebied	15%
- Binckhorst	15%
- Den Haag Zuidwest	30% (aangevuld met middelen uit de Regiodeal)

Colofon

Dit is een uitgave van
Gemeente Den Haag

Fotografie
Martijn Beekman
Fleur Beemster
Henriette Guest
Emmy de Graaf
Jurriaan Brobbel
Valerie Kuypers

Vormgeving en productie
Intern Dienstencentrum

December 0